

بنکلا

پپترنگلہ

معتصم باللہ شاہد

Ketabton.com

دیسمبر ۲۰۲۲

بنکلا پېژندنه

بنايست او
جماليات

بنکلا

پېژندنه

د بنکلا اړوند بېلابېل نظرونه، د بنکلا ذوق، د بنکلا موجودیت
او نه موجودیت، انساني بنکلا، جمالياتي حظ، جمالياتي
تجربې، جمالياتي حس، مافوق طبيعت بنکلا، بدرنگي يا قبحه
او نارسیسزم يا نرگسیت

ليکوال:

معتمصم

شاهد

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

خپل ځران پلار، مور او
مور مڼي ته

سريزه

د هغه خدای ج ستاینه بیانوم چې جمال او جلال یې د عدم د کندی نه د وجود صحرا ته بهر کئ او پر هغه پیغمبر دي درود، صلاة او رحمة نازل وې کوم چې د ټول جمال خښتن او سرچینه ده هغه پیغمبر چې ټول کاینات یې د جمالي او جلالی سترگو د رویه پیدا دي او دده پر آل او اصحابو دي درود او رحمت وې.

دا چې انسان د بنکلا او جمال نه پرته هیڅ پرمختگ او هیڅ لاسته راوړنه نه سي درلودلای او د جمال تنده انسان نه پریري چې د جمال څه پرته دي ژوند وکي.

زما هم د ډیره وخته د جمال په اړه زیاتي خبري ذهن ته تللي او راتللي او د جمال په اړه مي په پښتو ژبه څو محدودې مقالې ویلي وې نو دا احساس مي وکئ چې د خپل تحقیق موضوع جمالیات وټاکم.

دا چې د جمالیاتو په هکله یو مکمل کتاب د خوشحال او جمالیاتو دئ او یو څو تیت پرک معلومات د مقالو په ډول شته نو ما دا ضرورت احساس کئ چې پر دې موضوع کار وشي او ما ځان دې کار ته وقف کئ.

جمال د انسان داسي ضرورت دئ لکه خوراک او د نوې علومو یوه ارزښتناکه موضوع ده نو د جمالیاتو ارزښت به څومره وې دا تاسو لوستونکي ورباندي غور وکئ.

ما د جمالیاتو په اړه د اسلامي او د نړۍ د بیلابیلو ژبو د پوهانو نظرونه د خپل تحقیق سر چینه ټاکلي او دغه تحقیق مي ورباندي روان کړی دئ.

په دې تحقیق کي به د جمالیاتو د تعریف د مافوق الطبیعت تر جماله تاسو ورسیرئ یوه خبره چې تل باید ستاسو په ذهن کي وې د جمالیاتو علم ساینس نه دئ چې پر تجربه ولاړ وې هر نظر او هر فکر پکښي صحیح او رد دئ. که کوم وخت مي د خپل فکر

آس د جمالياتو پر دښته ځغلولي وي دا فڪر مه ڪوي چي د بناغلي خبره سل په سلو
ڪي صحيح ده بلڪي غور او فڪر وڪي او قضاوت وڪي.

ما چي څومره د جمالياتو په هڪله فڪر ڪري دي نو هغه فڪر او د نورو پوهانو اندونه
دلته ما داسي سره وڍلي دي چي هم د جمالياتو موضوع دنريوالو بنڪلا پوهانو په اند
تشریح سي، او هم څه نا څه د پښتنو پوهانو اندونه ورسره ڳال ڪم.

تاسو به هم د جمالياتو په هڪله ډيري نظريې لري او دلته په دي تحقيق ڪي هم زياتي
نظريې دي ڪومي چي خوند درڪي وايي خلي او ڪومه چي مو خوبه نه سوه رد يي ڪي.

دا چي زما لمړني تحقيق دي نيمگري به وي او د ستونزو څخه به ډڪ وي نو په خپل
لوي فضل او مهرباني مو راته بخښه وڪي.

دا هم تاسو او دايي هم جماليات.

جماليات

جماليات

جماليات چې په ننني عصر کي علم الحسن او د ښکلا فلسفه هم ورته وايي؛ د جمال جمع ده. هغه نظريې چې حسن پېژندونکو د ښکلا په هکله کړي دي په خپل لمن کي ځايوي او د ښکلا پر بېلا بېلو اړخونو رڼا اچوي.

د انسان په راتگ سره د جمالياتي حض خبره د انسان له ترټولو مهمو مسايلو څخه ده. کله چې مور د انسان تاريخ ته گورو نو لمړنی جنګ او بدبختي هم د جمال نه پېښه ده؛ چې هاييل د جمال او ښکلا قرباني سو ځکه هغه جينی چې د قاييل سره پيدا سوې وه؛ ښکلې او جذابه وه او هغه جينی چې له هاييل سره پيدا سوې وه بدرنگه وه نو قاييل نه غوښتل چې هغه ښکلې جينی چې له ده سره پيدا سوې په هيڅ قيمت له لاسه ورکړي نو ځکه يې هاييل قتل کئ.

د جمالياتو اصطلاح د يوناني ژبي ايستيتک نه اخستل سوې ده، چې د حسن فلسفه هم ورته وايي .

ايستيتک هغه اندروني حس دئ چې د يو څه ادراک په کيږي.

جماليات تر يو حده پراخه مفهوم دئ؛ په دې علم کي نه يواځي ښکلا څيړل کيږي بلکي د ښکلا مقابل چې بدرنگي ده هم تر څيړنې لاندې نيول کيږي. په دې علم کي زړه راکښون، بنايست، جمال، ناز نراکت، جلال، کبر لويي، ددبده، وقار، سرلوړي او ځان غوښتنه هم تر څيړنې لاندې نيول کيږي.

که د جمالياتو تاريخ ته راسو نو د پېړيو، پېړيو راهيسي د جمالياتو په هکله تيت او پرک مالومات سته او د هغه په هکله د پوهانو نظريې شتون لري د افلاطون او ارسطو نظرونه هم د جمالياتو د علم لپاره مهم او ارزښتمن دي.

دا چې ارسطو انسان حیوان ناطق تعریف کولی نو په دې مانا چې انسان هغه موجود دی چې خبرې کولای سې عقل او ادراک لري خو نن انسان په حیوان صانع سره تعریف کیږي چې صنع او ایجاد کوي همدا انسان وو چې د ښکلا علم یې د نورو علومو څه بیل کئ او ځانته فن یې وگرځوئ.

د جمالیاتو تاریخچه:

نو د دغه ځایه څخه وایو چې انسان په اتلسمه پېړۍ کې د جمالیاتو علم د یوه نوي علم په څېر نړۍ ته وړاندې کئ او جمالیات یې د یوه بیل علم په څېر څرگند کئ.

جرمنی بام گارتن (۱۷۳۵ز) لمړنی عالم و چې جمالیات یې د یوه منظم بحث په ډول تر څېړنې لاندې ونيول او پر خپل کتاب یې د استیتیکا نوم کېښود. په دې کتاب کې یې پر جمالیاتو منظم او سستماتیک کار وکئ.

جمالیات د فلسفې یوه برخه ده چې له فلسفې څخه یې جلا کول یوڅه ستونزمن بریښي ځکه د جمالیاتو حس د انسان فکر، خیال، احساس او شعور سره مستقیمې اړیکې لري چې هر یو یې د عقلي فلسفې پراخه موضوع جوړوي.

دا طبعي ده، چې انسان په طبیعت کې ډیرو شیانو ته میل کوي او د هغوی سره دلچسپي ښيي خو دغه دلچسپي په بېلا بېلو ځایونو کې بېلې، بېلې ښي اخلي مثلاً: هغه څه چې د افغانستان وگړي یې خوښوي د ایران خلک ورسره حساسیت لري. هغه رنګ چې ماته ښایسته مال میري زما ورور ته خوند نه ورکوي حتی کومه موسیقي چې زما د نن ورځې د خوښي وړ وي کیدای سي، چې څه عمر وروسته هغه موسیقي زما پر غوږونو بد تاثیر وکړي. نو ځکه د ښکلا تعریف کول او محدودول زما په اند مشکل کار دی.

زموږ په شاوخوا کې خورا ډېرې ښکلاوې سته، چې موږ یې اورو، وینو یې احساسوو یې او موږ د هغې په هکله خبرې کو، لکه: د بېلا بېلو هنرمندانو تابلو گاني، مجسمې، نقاشۍ، شعرونه او ... چې د ښکلا ښکارندويي کوي. ښکلا یا هم جمال چې د نړۍ په هره برخه کې شتون لري؛ یوه مهمه او مغلقه موضوع ده.

جماليات چي په پښتو ژبه کي يې بدیل بنکلا يا بنايست دئ؛ په عربي کي حسن او په يوناني کي ورته ايستيتک وايي. د بېلا بيلو زاويو څخه بيل ډولونه لري لکه: د اواز بنکلا، د رنگونو بنکلا، د طبيعت بنکلا، مصنوعي بنکلا او داسي نور... خو په عموم کي جماليات دوه غټي برخي لري چي حسن او قبحه ده چي حسن هم دوي برخي چي جلال او جمال دئ چي د بنکلا پوهني د علم اساس جوړوي.

اوس که د بنکلا پوهني د علم تعريف کوو نو داسي کيدلای سي چي ووايو هغه علم چي د بنايست په هکله تيوري وړاندي کوي او د انساني ذوق څيړنه کوي بنکلا پوهنه ده ځکه د بنکلا په هکله قاضي د انسان ذوق دئ؛ چي دا شی بنايسته او دا بيا بدرنگ دئ نو هغه علم چي د انسان د ذوق څيړنه کوي هغه به د بنکلا پوهني علم وي.

د بنکلا پوهني علم په غير علمي ډول د هر انسان د خوښي او طبعي موضوع ده که په انسانانو کي مور د يوه مشترک صفت خبره کوو هغه همدا بنکلا ده.

د جمالياتو علم د خپل پراخ او ارت ځيگر کې خورا ډير موضوعات څيړي او د انساني ژوند ډير اړخونه مطالعه کوي؛ مور وينو که انجينر ودانۍ ډيزاين کوي نو لمړنی اړخ چي په نظر کي يې لري هغه بنکلا ييز اړخ دئ که شاعر شعر ليکي که ښه موټر وي يا هم د ژوند نور اړخونه ټولو کي لمړنی ارزښت بنکلا ده.

د بنکلا پوهني د علم موضوع: جلال ، جمال او قبحه ده هغه که په انساني ژوند کي وي يا په طبيعت کي يا په اخلاقو کي آن تر طبيعت که لوړ هم وي. دا چي هر شی په يواځي ځان نه پيژندل کيږي بلکي هر شی په خپل ضد سره تر ټولو ښه معرفي کيږي او تر څو چي د يو شي ضد ونه پيژنو تر هغو سخته ده چي خپل مقصود دي مور تعريف کړو نو ځکه د بنکلا په فلسفه کي د بدرنگۍ بحث يو مطرح او تر ټولو مهم بحث بولو او د يو اساسي بحث په ډول مطالعه کوو.

خو د بنکلا پوهني ارزښت دومره لوړ دی چي که هر څومره يې د ارزښته بحث کوو همدومره به نور اړخونه د ارزښت زياتيږي هغه د استاذ پسرلي خبره چي ادبيات د ميړيو

من جوڙول دي كله چي دوه تلي ته اچوڀ لس لويديلي يڀ همداسي كه د بنڪلا پوهني
پر ارزنت يوه خبره ڪوو لس نوري را ولاڀيري او ذهن مو اشغالوي.

حسن

حسن چي د انسان لپاره اړينه موضوع ده دومره هم ساده نه ښکاري څومره چي مور يې د نوم سره عادي يو.

په پښتو ژبه کي حسن د ښايست ښکلا مترادف بللی سو او د پښتو ژبي د ډيرو شاعرانو په شعرونو کې يې مثالونه لرو او وینو يې چي حسن او ښايست يو د بل مترادف واقع سوې دي؛ راسی د ميرزا حنان بارگزي د يو غزل څه يو څو بيتونه وگورو.

ميرزا حنان بارگزی وايي:

چي د خدای ج عطا پر وشي ښايست ورکه

گڼه نه شي رانيوه په بها حسن

ستا ښايست لره حاجت د زيور نسته

نه زياتيري د هيچا په حنا حسن

د حسن د اصطلاحي تعريف دپاره دومره تعريفونه وړاندي سوې دي چي بيخي تر حساب تير خو مور به تر ټولو مخکي د قرآن کریم او د مفسرينو نظرونه را اخلو ورسته د يوناني فيلسوفانو نظر را اخلو چي دوی د حسن په هکله څه وايي او ورپسې بيا بېلا، بېلې نظريې رانقل کوو.

الله ج په سورة تين کي فرمايلي دي: ((لقد خلقنا الانسان في احسن تقويم)) .سورة تين

چي ددې ايات تفسير محدثين داسي کوي؛ چي الله ج د انسان په حسن خلقت قسم کړی او وايي چي ما انسان په ښکلي او ښايسته صورت کي پيدا کړی دی.

تفسير قرطوبي ددې ايات شريف په تفسير کي يو حکايت رانقل کوي؛ دی وايي چي يو وخت عیسی بن موسی الهاشمي چي د خپلي ښځي سره يې له حد زياته مينه درلودله

د شپې په مجلس کې خپلې بنځې ته وویل که ته تر سپورمې نه وې بنکلې نو پرما طلاقه یې نو سمدلاسه هغه بنځه له عیسی نه لرې سوه او وېې ویل زه پر تا طلاقه یم. سهار یې دربار ته د وخت علما راوغوښتل او دا قیصه یې ورته بیان کړه ټولو ورته وویل: بنځه دي طلاقه ده خو د امام ابو حنیفه رح یو ملگری غلی ناست وو څه یې نه ویل کله چې د خبرو نوبت ورغلئ وېې ویل: دا بنځه هیڅ کله نه ده طلاقه او دا آیات شریف یې تلاوت کئ: ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم))

صحیح بخاري د صورت حم سجده په تفسیر کې فرمایي ژباړه: ((چې الله ج لمړی مځکه په دوو ورځو کې، ورسته یې اسمانونه په دوه ورځو کې، بیا یې غرونه، خرځایونه او بنکلا په دوه ورځو کې پیدا کړل)).

یوناني فیلسوفان وايي: ((حسن او قبحه د یوه څیز دوه نومونه دي چې حسن د روحاني اضطراب د تسکین او د ژوند د هوساینې او ارتقا لپاره ضرور څیز دی)).

دلته دوه څیزونه یاد سوې دي: حسن او قبحه چې یو د بل مقابل واقع سوې دي او د یو شي دوه مخونه بلل سوې دي دلته د نسبت فلسفه یاده سوې ده چې هیڅ شی مطلق نسته بلکې هر شی نسبي دی نو حسن او قبحه هم یو نسبي شی دی. که یوه جینی وگورو او ووايو چې دا مطلقي بنایسته کیدای سي دا خبره نیمگړې وي خو که د نسبت فلسفې ته راسو نو هم دغه جینی نسبت یوه ډلو نوجونو ته بنکلې ده خو نسبت نورو ته بیا هم دا جینی بدرنگه ده.

که دغه جینی یو شی فرض کړو نو یو مخ ته بنکلې سوه او بل مخ ته بدرنگه سوه، یو طرف یې حسن او بل طرف یې قبحه سوه.

دا خبره بنکاره ده چې حسن روحاني اضطراب راوړي خو چې ولي یې راوړي؟ دې خبره کې تم کړو دا چې انسان یو حساس موجود دی او په انسان کې د بنکلا خوبونې ذوق تل وي؛ خدای ج انسان همداسې پیدا کړی چې د دغه حسه پرته ورته ژوند بیخي بي خونده وي.

مور انسانان چي ڇرنگه خوراڪ ته اڀريا لرو همداسي استيتيڪي يا بنڪلاييز حس مو هم يو ڇيز غواڙي چي زمور دغه حس او دغه لورڀي ارامه ڪري او هغه بنڪلا ده چي انساني روح اراموي.

سنتيانا د حسن تعريف مور ته داسي پريڻي دي: ((حسن په اصل کي زمور د خوشي معروضي شکل دي يعني حسن زمور د احساساتو بنه يا صورت دي)).

سنتيانا حسن زمور د خوشي معروضي شکل بللي دي ڪله چي مور خوشي احساسو دغه ته دي حسن وايي خو ده دپته هيڇ فڪر نه دي ڪري چي زمور دغه خوشي د ڇه شي ڇخه په لاس راڻي ڪه مور وگورو چي زمور احساسات خپله د حسن يو اڀرخ دي نو مجبور يو چي مقابل طرف يا زمور احساساتو راپروونڪي اڀرخ د نظره ونه غورڇو، چي دا به مو د حسين شي سره يوه لويه بي انصافي ڪري وي خو حسن ڇه شي دي؟ ڏير جمالياتي پوهان د حسن په پيژندنه کي گونگ دي او د حسن جامع تعريف وړاندي ڪول سخت بولي.

مور چي ڪله هم د جمالياتو علم کي بحث ڪوو د دوو غتو نيمگرتياوو سره مخامخ يو يوه ڍله هڇه ڪوي چي حسن يواڻي د انسان ذهن ته پيڻه سوڀ خوشي بولي او بله ڍله بيا يي يواڻي په هغه مادي شي کي حسن لٽوي زمور احساسات د حسن د ليدلو ڇه منځ ته راغلي حالت دي نه خپله حسن دي او نه حسن ڪيداي سي. مور تل وايو چي د حسن په ليدلو انسان تاثر اخلي همدغه احساسات زمور د تاثر د بنڪاره ڪولو بنه ده چي د حسن په ليدلو يي اخلو.

برانڊ بورڪيٽ وايي: ((د حسن داسي تعريف نسته چي ٽول يي په يوه خوله بدرگه کي)).

بورڪيٽ حسن يوداسي شي معرفتي ڪوي چي منونڪي تعريف نه لري. دغه حالت تقريباً په ادب او فلسفه کي زيات دي چي د زياتو شيانو حتا د ٽولو شيانو دپاره نه هم په ادب او نه هم فلسفه کي ٽول منلي تعريف سته بلڪي هر تعريف تر يوه حده منلي وي

او تر یوه حده رد سوی وي خو دا په دې مانا نه ده چې حسن هېڅ تعريف كيدلای نه سي بلکي په دې مانا چې د هرچا منلی تعريف نه سو ورته وړاندي كولاى.

خو كروس بيا حسن راته تعريف كوي دى حسين هغه شى بولي چې زموږ د لذت او خوند سبب سي هغه كه د سترگو د لاري ورنه خوند واخلو لكه يوه بنكلي خهره كتل او كه د غوږنو د لاري وي لكه د بلبل ږغ.

گروس وايي: ((په اصطلاح كې بنكلي هغه دئ چې سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.))

كروس يواځي د بنكلي ږغ او بنكلي ليدل سوې شي تعريف كړى خو موږ د بنكلا يوه برخه د پوزې په حس سره هم حس كوو او دى بيخي د هغه په هكله نه دئ ږغيدلى او د حسن له جملې يې ايستلى دئ ځكه لمړى دى وايي هر هغه شى چې موږ ته لذت بخښي خو كله چې دى د سترگو او غوږونو تخصيص كوي نو تعريف نيم كړى كوي.

حسن لذت بخښي انسان ته ارام وركوي او درك يې په ظاهري حواسو كيږي هر حس كه وي. موږ د حسن د ادراك مركز زړه لرو خو زړه يواځي بنكلا درك كوي خو دغه بنكلا د ظاهري حواسو د لاري ځان زړه ته رسوي او هلته ځان ته ځاى ټاكي.

بيا هم د حسن نيمگړى تعريف وسو حسن يو داسي شى دئ چې كله يې په هكله فكر كوو نو زموږ ذهن ته بېلي بېلي خبرې راځي، گڼې لانجې مو ذهن راته موشوش كوي او په يو ډول گنگسيت كې پاتېږو حسن معروضي كه موضوعي كه ده دواړو گډوله شى دئ؟ او داسي نوري پوښتنې منگر هم په دې گنگس توب كې پاته دئ او د حسن تعريف نه كوي.

اې آر منگر وايي: ((زه د ډېري مودې نه د حسن په لټه كې يم چې حسن څه شى دئ؟ په سمندر كې گرځم او تر اوسه د ساحله ډير لرې يم او په شك كې يم چې زه به خپلي

موخي ته کله او څنگه ورسیرم؟ اخوا دېخوا گورم خو زما نظر د مظامینو په کثرت کي ورک سوی دئ.))

مور مخکي هم وویل چي حسن یو گرداب ته ورته دئ کله چي ورته گوري نو حیرت دي لمنه نیسي چي اوس څه ووايي؟ په ذهن کي به یې په هکله ډیر څه لرې خو هیڅ به ورباندي نه سې ویلای گویته هم حیرت اخستی دئ.

گویتي وایي: ((حسن د تشریح وړ څیز نه دئ دا خو د یو داسي خپریدونکي، بنوریدونکي او ځلیدونکي سوري په شکل دئ چي عکس یې هم د تعریف په دام کي نه راځي.))

گویته حسن د لمر غوندي روښانه بولي خو د عکس اخستلو توانايي یې په ځان کي نه ویني او وایي چي دغه روښانه لمر د کیمري لینز کي نه سي راتلای.

مور ډیر زیات شيان لرو چي تر تعریف پرته یې ښه پیژنو زموږ محدود انسانان به په دې پوهیږي چي اوبه اکسیجن او د هایدروجن د تعامله منځ ته راغلې لمر هم نه تعریف کيږي او همداسي حسن زموږ زیات ضرورت دئ خو تعریف یې ناممکن غوندي ښکاري نو حسن مور پیژنو خو تعریف یې نه سو کولای زموږ زیات شمیر زیات معلوم شيان نه تعریف کيږي.

حسن یو ضرورت دئ د انسان دپاره خو انسان ته دا مهمه نه ده چي حسن څه خو دا حتمي ده چي هر انسان حسن خوښوي حس کوي یې او خوند ور څه اخلي حسن حسن دئ لکه: لمر روښانه او ښکاره دئ هیڅ ضرورت تعریف ته نه لري حسن که په علمي تعریف وه هم نه پیژنو خو په لیدلو یې پوهیږو چي دا حسن دئ او بس.

جونز حسن یو موضوعي څیز بولي چي کله هم زموږ د هیلو او غوښتنو مطابق شی مخي ته راسي دغه حسن دئ.

اووین جونز وایي: ((د ارزو هیلې او غوښتنې څه چي کومه ذهني ارامي لاس ته راځي حسن دئ)).

خو جونز دا خبره هیره کړې چې دلته ارزښت تطابق او خارجي موجود دئ زموږ ذهن خو صرف د یو خیال په وجود کي د یو شي غوښتنه کړې ده او کله چې د دغه خیال تطابق په خارج کي پیدا سو نو هغه حسن دئ نه زموږ خیال.

زموږ د ارزو سره د خارجي معروض مطابقت حسن دئ حسن ذهني ارامي او سکون راولي خواړه چې موږ خړو موږ مروې حسن چې موږ وینو سکون او ذهني ارام راکوي اوس که موږ د خوړو ذوق ته مړتیا ووايو نو دا خو یوه نا معقوله خبره ده نو ځکه باید داسي ووايو چې حسن هغه تنزيهي یا مجرد معروضي شی دئ چې مادي شي ته عاریضيري او د انسان د خوښی سبب کيږي.

میا شریف یوه ښه نظریه وړاندي کړې ده، چې هغه تقریبا معتدله ښکاري؛ ده، د خیال او حقیقت تطابق حسن بللی کله چې زموږ د ذهني یا خیالي غوښتنې سره حسن موافقت وکي دغه گډوله حسن دئ.

میا شریف وايي: ((حسن د حقیقت او اظهار د امتزاج نه یو مخصوص صفت دئ.))

د حقیقت څه که دلته ریشټینولي واخلو نو بیا دلته اخلاقي حسن په حقیقت او مادي حسن په اظهار سره د حسن د تعریف لمني ته ځان اچوي خو که د حقیقت نه د انسان داخلي ایډیال واخستل سي نو خبره د امتزاجي نظریې طرف ته کشيږي چې حسن د انسان د ذهني ایډیال او د ظاهر مطابقت دئ.

حسن نه یواځي د ظاهري څهرې ښکلا ده بلکي اخلاق هم د جمالیاتو د علم یوه پراخه او ارته برخه ده چې په جمالیاتو کي بحث ورباندي کيږي نو ځکه میا شریف حسن د حقیقت او اظهار امتزاج بللی دئ او تر یوه حده یې جامع تعریف وړاندي کړی دئ.

خو اقبال نسیم خټک بیا د حسن تعریف د تخیل اظهار بللی دئ؛ دی بیا هم په دې گرداب کي گنګس دئ او دا نه وایې چې اوس حسن د چا خاصیت سو او چیرته یې شتون پیدا کئ صرف د تخیل اظهار حسن دئ اوس د خیال اظهار د بدرنگه شي په هکله هم کيږي نو ایا هغه ته حسن ویلای سو.

اقبال نسيم خټک : ((حسن د استحضار يا تخيل اظهار دئ)).

د ښاغلي خټک صيب تعريف تر ډیره حده حسن د انسان د داخلي حس سره اړوندوي خو تر کومه حده چې مو په حسن کي معروضي فکر نه وي ځای پر ځای کړی تعريف گونگ او نیمگړی دئ؛ حسن تر ډیره نه بلکي تل تر تله د معروض صفت گرځيدلی دئ نه د فکر؛ مور وایو څومره ښکلې پیغله ده خو تر اوسه هيڅ کله نه وایو چې دا زمور د فکر ښکلا وه.

ټومیسو ښکلا د جزباتو په قوت سره په یو تصور کي د زیاتو حقایقو امتزاج او گډوالی بولي. دی په ښکلا کي د جذبې د قوت خبره کوې دا چې د جذباتو قوت او د حقایقو امتزاج د حسن نه پرته د قبحي یا بدرنگی په حالت کي هم د انسان تأثر جوړیږي نو څه رنگه د حسن داسي تعريف وکو چې د حسن مقابل یا متضاد دي د حسن په تعريف کي گډ سي.

ټومیسو ښکلا داسي راپېژنې: ((ښکلا د جذباتو د قوت په تاثیر په یو تصور کښي د زیاتو حقایقو امتزاج او گډوالی دئ)).

دغه تعريف هم د ښکلا د موضوعي نظریې دپاره سوی دئ ځکه کله چې مور حسن یا ښکلا د انسان د جذباتو قوت بولو نو دغه تعريف نه مانع دئ او نه جامع. لکه مخکي چې مو وویل د جذباتو قوت د زیاتي بدرنگی په حالت کي هم پیدا کيږي او زمور په یوه تصور کي بی شمیره حقایق سره گډیږي خو آن کله کله د یوه حسن په لیدلو سره زمور د جذباتو قوت شتون نه لري.

خو برک د حسن بیل بیل تعريفونه وړاندي کړي دي. دی حسن یو نسبي شی بولي او وایي چې خدي دغه نسبت ښکلا راوړې دی د شیانو ښه والی ښکلا بولي او د احساس د مخي منځ ته راځي خو کله یې بیا ژبه گونگه پاتیرې او دومره وایي چې حسن دئ، احساسیږي خو تعريف یې نه کيږي.

برک حسن داسي راپېژنې: ((ښکلا تر زياته حده پورې د شيانو ښه والی دئ چې په انساني ذهن کي په خپله عمل کوي او په دغه عمل کي احساسات برخه اخلي)).

بل ځای بيا داسي وايي: ((د ښکلا څخه زما مطلب په شيانو کي هغه صفتونه دي چې د کومو په وجه په زړه کي محبت پيدا کيږي يا دا قسم څه بله جذبه)).

يا داسي وايي: ((حسن يو نور دئ چې د څيزونو په تناسبې تاثر لويږي او دا تناسب پخپله ښکلا ده)).

يا داسي يې تعريفوي: ((د حسن تعريف د ظرافت په شان دئ چې تعريف يې نه کيږي خو د لذت او احساس د مخي يې پېژنو)).

که راسو د برک پورته څلور تعريفونه وه شنو نو ښکلا يو نسبي شی دئ چې په شيانو کي د اجزاوو د تناسب پر بنياد منځ ته راځي او د خوند د پيدا کيدو لامل گرځي.

دا چې د تناسب فلسفه تر يوه حده مخکي ايشاره هم ورته سوې په دې مانا چې مطلق څيز هيڅ شتون نه لري بلکي حسن نسبي خاصيت لري.

کانت د حسن دپاره د ضرورت نه شتون او د خوښۍ احساس شرط بولي. د ده تعريف تر يو حده د حسن د پېژندنې سره سرخوري ځکه کله چې مور کوم حسين شی ته گورو؛ حتماً مور ته خوښي بخښي او کله چې د ضرورت نه شتون په اړه وايي نو که څه هم مور ته ښه خواږه چې کله مور وري يو زياته خوښي بخښي خو دا زمور جسمي ضرورت دئ خو تر يو حده د حسن خوښي بخښل هم د ضرورت د مخي کيږي څه رنگه چې مور خوږو ته ضرورت لرو هم داسي دجمالياتي لوري د آرام د پاره حسن ته هم ضرورت لرو او کله چې دغه ضرورت پوره سې نو مور خوښي احساسوو.

وکړ کانت وايي: ((هغه شی ښايسته دئ چې د څه غرض نه پرته مور ته خوښي راکي)).

که د کانت خبره مور و منو چې بې له ضرورته نو هنرمندان ولې مجسمې او انځورگران انځورونه وباسي؟ ځکه چې انسان هرڅه د خپل ضرورت پر بنیاد منځ ته راوړي دي. جولین مارس وايي که مور طبعي ښکلا جمالیات و بولو خو مصنوعي ښکلا به ضروریات و بولو.

جولین مارس داسي وايي: ((گڼ فطرتي څیزونه دې چې نیغ په نیغه سره یې په ځاني ډول ښایسته بللی سو لکه: گلونه، جواهرات، سبزه زار او ښکلی رخسار او څه داسي شیان هم سته چې بنده د ځان د پاره د یو خاص مقصد دپاره جوړ کړې وې د نورو څیزونو علاوه لکه مجسمه انځورونه او داسي نور)).

وروسته لیکي: ((چې جمالیات همیشه په دې شک کي دې چې اوله ډله چې طبعي ښکلا ده او خپله ښایسته دې د حسن سره تعلق لري او دویمه ډله په ضروریاتو پورې اړه لري)).

خو زما په اند هره ښکلا چې انسان ته خوښي بخښي لامل یې همدا دی چې انسان ورته ضرورت لري.

خو السیفرون حسن یواځي د هغو شیانو خاصیت کړی چې په سترگو لیدل کیرې لیکن دی د بلبل خور رغ او د معشوقې د زلفو د خوشبویی حسن ته نه دی څیر سوی او حسن یو خاص او ځانگړی تناسب بولي. دلته تاسو ته د السیفرون او یوفرانور تر منځ د یو مکالمې یو څو ټکي د ښکلا پېژندنې د ښې تشریح دپاره راوړو:

یوفرانور: هر چاته مالومه ده، حسن هغه دی چې د خوشالی سبب وگرځي.

السي فرون: یا داسي نه ده! صحیح خبره داده چې د حسن احساس صرف سترگي کولی سې.

یوفرانور: په عمومي توگه د حسن تعریف داسي نه سې کیدلای چې حسن هغه دی چې خوښي و بخښي.

السي فرون: زما خيال دئ چي داسي نه سي ڪيدلاي.

يوفرانور نو بيا خرنگه حسن تعريف ڪولاي سو؟

السي فرون: حسن په يو خاص تناسب يا موزونيت ڪي وجود لري چي د سترگو دپاره خوندور وي.

يوفرانور: ايا دغه تناسب په ٽولو شيانو ڪي يو ڊول دئ يا په مختلفو شيانو ڪي بيل بيل دئ؟

السي فرون: مختلف! په دې ڪي هيڻ شڪ نسته چي د غوايي تناسب به په آس او د آس به په غوايي ڪي ٻه بنڪاره نه سي دغه خبره مور په بي روحو شيانو ڪي هم ڪولاي سو.

رابرت برجز بيا حسن د باطن او ظاهر گڏوله بولي چي د انسان جذبات راوينوي؛دي وايي حسن حس ڪيري او د جزبو راپارولو لامل ڪيري.

رابرت برجز وايي: ((حسن په هغه باطني اثراتو او د مظاهرو په خويانو ڪي د ٽولو نه اعلا اثر دئ چي د احساساتو له لاري د انسان په ذهن ڪي روحاني جذبات راوينوي)).

هيوم وايي: ((حسن په خپله څه شي دئ؟ دا خو مور ته مالومه نه ده خو مور هغه شي بنايسته بولو چي دلڪشي ولري او د کوم شي نه چي مور ته رواني راحت راڻي)).

هيوم حسن د راحت حاصلولو لار بولي چي انسان ته راحت ورکوي؛ دلڪشي به لري. دي هم د حسن تعريف دا نه بولي بلڪي وايي چي مور داسي شي ته بنايسته وايو؛ خو ڪله چي د راحت خبره ڪوي نو تر ڏيره حده د استفادي نظريه ورڅخه بنڪاري او هر هغه شي چي گٽمن وي انسان ته راحت ورکوي .

ونڪل مان حسن د گٽي شي نه بولي. دي وايي چي ڪه هر څومره بي خوند خراب وي بيا هم د چيني د سپينو اوبو قيمت همغه دئ؛جمال جمال دئ؛ گٽه او نا گٽورتوب پر حسن کومه اغيزه نه ڪوي.

ونڪل مان ((د حسن اصلي سرچينه د پرويد غوندي د انسان ڀنده غريزه بولي او حسن د هغه ڄاڻه را بهيدونڪي وياله بولي چي نري خوربووي)).

ونڪل په دي اند دي چي حسن د هغو پاڪو او شفافو اوبو په خير دي چي د چيني د منځ نه را ايستل سوې وي که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وي خو ددي اوبو قدر او قيمت زيات دي ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاڪي دي.

دي ورپسي داسي خپلي خبرې اوردوي: حسن د داخلي صفت په حيث په عام طور سره د ښه سره تړلي دي او داسي خيال دي چي تجزيه نه اخلي دواړو جذبو ته مور په خصوصي ډول په يو بل ځاي کي غوټه ورکړي چي سرچينه يي شهوت دي.

حسن د يو شي داخلي صفت دي چي تغير کوي بدليري او رابدليري که حسن خارجي يا مادي واي نو هيڅکله يي ادلون بدلون نه منلي بلکي د دي څه دا ماليري چي حسن يو مانوي شي دي چي د عرض نه يي بللي سو لکه خوند.

حسن صفت دي او صفت ذات نه سي کيدلای لکه ښه هلک ښايسته جني دنګه ځواني رنگين ماحول. نو ځکه ويلاي سو چي حسن د مجردي پديدي په خير په نري کي شتون لري او د مادياتو په لمن کي د ځان دپاره وجود لتوي.

حسن چي هر شي دي هر رنگه يي تعريف کوي ارزښت يي ډير دي. آسانتيا گانونه د حسن په هکله وايي: که له تا سره دوې ډوډي وي يوه خرڅه که او د لاله گل ور باندي واخله.

خو کراوز بيا د اسانتيانا نه هم حسن ته زياد ارزښت ورکوي دي حسن ابدي شي بولي.

کراوز وايي: ((حسن ابدي شي دي او مور دا ويلي سو چي دا له پخوا څخه د يو اسماني شي په توګه شتون لري)).

د کراوز د تعريف څخه دا معلوميري چي حسن تلپاتي خيز دي لکه افلاطون چي وايي: حسن تلپاتي خيز دي گلان ځي او راځي خو د بنڪلا او حسن فکر تلپاتي دي بله خبره

چي کراوز يې کوي چي حسن يو اسماني څيز دئ په دې مانا چي حسن د مافوق الطبیت برخه ده نو ځکه په مادياتو کي حسن تلپاتي نه سي کيدلای.

رمکن وايي: ((هر مادي شی چي مور ته خوشحالي بخښي او په عموم کي فکر پرې وسې، خصوصيات يې ښکاره وي او سيده په سيده ذهن ته لار وکي او په يو ډول نه يو ډول له ضرورته خلاص وي؛ زه دې ته ښکلا وایم)).

رمکن ښکلا مادي شی بللی خو زما په فکر ښکلا يو عرض دئ که ښکلا په مادي شي کي شتون ولري يا هم مادي سي نو زيات وخت وينو چي يو انسان ښکلی دئ خو د وخت په تيريدو سره يې ښکلا د منځه ځي خو همدغه انسان چي ماده ده پاته وي نو ولي دغه ښکلا با وجود د دې چي همدا انسان پاته دئ له منځه ځي.

نو ځکه بايد ښکلا د مادي شي يو صفت وبولو او دغه ماده ښکلا ونه بولو ښکلا له منځه ځي او منځ ته راځي يو وخت يې صفت جوړيږي خو بل وخت نه.

بناغلی رياض الحسن د ښکلا په هکله وايي: د درياب پر غاړه چي د ماښام د شفق عکس په اوبو کي په نظر راسي نو د صبر لمن د بنده له لاسه خلاصه سي يا د پسرلي په موسم کي په يو رنگين سهار کي چي د چمن گلونه د نسيم په څپو زانگي، رقص کوي او د غنچو په مخ مسکا لوبيري نو زړه د صبر بندونه وشکوي کله کله د نامعلومې جذبې له کبله بنده، بې تابه سي او شفق ته د زړه د ارمانونو خون ووايي او کله د بلبل په چغار کي د خپل زړه درد او فرياد اوري. دغه وخت په زړه کي يوه څپه را پورته سي چي زړه په خپله يو لذت حس کړې او چي کله دغه ډول حالت د هر موجود په مقابل کي انسان حس کړې نو هغه مقابل څيز ته حسين وایي.

والتر پيتر وايي: ((حسن جامع تعريف نه لرې ځکه چي حسن يو انفرادي کيفيت دئ او عام قياس پرې نه سو کولی)).

انفرادي کيفيت په دې ډول دئ چې هر څوک يې د ځان له نظره تعريف کوي او پر انفرادي کيفيت عام قياس ناممکن دئ نو ځکه يو جامع تعريف ورته نه سو وړاندي

ڪولاي بلڪي هر ڇوڪ يي د خپل علم او ذوق سره مطابق تعريفوي زه يي يو ڊول
تعريفوم بل ڇوڪ يي بل رقم او بل ڇوڪ يي بل ڊول تعريفوي.
راسئ چي پڻتون فيلسوف غني خان هم د حسن په هڪله وپڻتو چي څه وايي د ده يو
نظم چي حسن ته يي ليکلي دلته را اخلو.
غني خان وايي:

اوه تپوس د مانه مه ڪڙه
سمندر شي ڇوڪ تللي
ڇوڪ سپورمي شي رانيولي
ڇوڪ زهرا شي بنڪلولي
حسن پلار د ميني او مور د عشق
پڪڻبي پٽ دي ٽول سپين او تور
دده خيال همه زور د عشق
په سرو شونڊو بلي بنڪلي اور د عشق
دا بابا د سور او سرور دي
دا تعبير د جلال او نور دي
دا مڪه د سترگو خندا کي
دا په هره ڪوڙه کي طور دي
د آدم د نوم بس دا يو سبب
د بهار سبب د رڻا سبب
د هوا د ژوند او ارمان قيصه

د سرود د رقص او د ژړا قيصه

دا جواب د لکونو سوالونو

نشته هيڅ د ژوندون بل جواب

دا صوفي ته محراب او منبر

ليونې ته کباب او شباب

دی د خيال او رنگ دنيا کي

پلوشه د ميني د يار ده

دا د رحم پيغام او وعده د وصال

راليرلي غلام له دلدار ده

دا د مرگ سبب

دا د ژوند ضرور

دا د گناه تعريف

دا د ميني راز

دا د سوز خونند

دا مستي د ساز

هر نظريې شراب دی مستي ده

دا د روح ليونې ميخانه ده

د بنده او اقا د زړه راز دی

د ژوندون او جنت افسانه

دی حسن د تعریف شی نه بولي خو دی د انساني اړیکو سبب حسن بولي آن د انسان اړیکه د خدای ج سره هم د حسن پر بنیاد بولي دی حسن انفرادي ذوقی مسله بولي چي هر څوک یې د خپل ذوق مطابق تعریف کوي حسن انسان ته د سرور او خوشحالی بخښونکي بولي او د حسن دوه ډولونو ته ایشاره کوي چي جمال په نور سره او جلال په خپل نامه سره یادوي.

حمزه بابا بیا حسن د ژوند دویم نوم یاد کړی او د تعریف بار یې د حسن دوږو غورزولی دی او خپل ځان د حسن په تعریف پسي نه لالهانده کوي خو ارزښت یې دومره بولي چي د ژوند دویم نوم یې یاد کړی دی.

حمزه بابا وايي:

حمزه ستایه بنکلا چي دا د ژوند بله نامه ده

بې دې نه بل تعریف ډیرې خبرې ډیرې خولې

خو بل ځای بیا حسن د محبت تخلیق بولي او کله چي مور مینيرو نو حسن منځ ته راځي. که څه هم زمور عامه مفکوره دا ده چي حسن مینه پیدا کوي خو حمزه د دې خبري پلوی نه دی بلکي دی وايي مینه حسن پیدا کوي نه حسن مینه. هغه بنکلا پوهان چي حسن معروضي بولي او په خارجي نړۍ کي یې شتون وايي هغوی حسن د میني پیدا کوونکي بولي او څوک چي د موضوعي نظريې پلوي دې هغوی حسن د میني پیدا وار بولي.

د غزل بابا وايي:

بنکلی تخلیق د محبت دی حسن

زه يي تاييد هم يي ترديد كومه

بل خاي کي حسن د خدای ج حسن بولي او دې ته تسليم سوی چي مادي حسن بقا نه لري يواځنی حسن مافوق الطبعي حسن دئ چي انسان ته دايمي سکون ورکوي. او وايي که هر څو خلک حسن توازن ترتيب د اجزاوو ترتيب بولي خواصل کي حسن د خدای ج دئ.

حمزه بابا وايي:

حسن که هرڅو د توازن نه عبارت دی

روح د توازن په دې حسن کې عفت دی

حسن د خالق له خپل جماله عبارت دی

وريې کړو انسان ته چې حامل د خلافت دی

خوشحال بابا حسن د انسان د داخلي تاثر نه د چا پر مخ مينيدل بولي خو دغه تاثر ده څه نه پيدا کيږي دا مسله موغلقه او گونگه که څه هم په دې هر څوک پوهيږي کوم څيز چي موبر متاثره کوي حسن دئ خو سخته خبره دا ده چي موبر دغه تاثر له کوم څه نه او ولي يي اخلو.

خوشحال بابا وايي:

حسن يو اثر دئ چي د چا په مخ کي وسي

نه هغه چي کړه وړه بڼه لري صاحب جمال دئ

خو که د ټولو تعریفونو څه یو نچور راباسو نو ویلای سو چې حسن د مادي ضرورتونو پرته د حس د لاري د انسان د روح خوشحاله کونکې جذبه راوستونکې دئ چې د مقابل شي او خیال د توافق په وخت کي حاصلیږي.

بیا هم نه سو ویلای چې دا تعریف تر کومه حده صحیح او تر کومه غلط دئ او کله هم د مطلق قضاوت دعوه نه سو کولای حسن جذبه پاروي انسان ته خوښي بخښي او د خیالي ایډیال سره یې توافق بیخي ضروري دئ ځکه که د خیالي ایډیال سره توافق ونه کړې نو هیڅ کله مور ته خوښي نه بخښي. خو یوه خبره باید د حسن په تعریف کي هیره نه سي چې حسن ترس ویره هم د انسان په زړه کي خپره وې کله کله دومره تعجب زموږ په داخل کي و شندې چې هیڅ یې تصور نه سي کیدلای.

حسن د انسان د جذباتو راپارونکې څیز دئ چې مادي شيانو ته عاریضیږي له منځه ځي او راځي کله زیات وي کله کم په بیا بیا لیدلو سره یې جذابیت د منځه ځي ځکه تنوع پکښي کمیري او انسان ذهني سکون او آرام بخښي.

حسن د رنگونو امتزاج دئ چې په تناسب کي شتون ولري او د انساني ایډیال سره توافق و ښيي او تر یو حده به نوی والی هم لري.

یوه بله خبره چې زه ور سره زیات سرگردانه یم داده چې انسان د ضرورت پر اساس د حسن غوښتنه کوې یا هم بیله ضرورته که مور بعضي د حسن تعریفونو ته سر ور ښکاره کو نو دوی د ضرورت پرته خبره دحسن تعریف ته ور ټیله کړې ده زما په فکر بې ضرورته انسان د هیڅ شي غوښتونکې نه دئ بلکي د انسان ایستیتیکي لوږي انسان دې ته اړ کوې چې د حسن په لیدلو خوشحالي او خوښي ترلاسه کړي.

خو زما په اند که چیرته یې د ضرورت سره د مادي کلمه اضافه سي نو بیا به څه نا څه خبره خوندوره سي.

که په عمومي ډول ووایو څه چې خوند راکړی حسن دئ او کوم څه چې خوند رانه کړی قبحه یا بدرنگي ده ځکه هر هغه شی چې مور ته خوښي بخښي ښکلی دئ.

حسن عام دئ جلال او جمال يې بيا د اقسامو په ډول منلی سو او قبچه يې متضاد دئ
حسن په پښتو کي بنڪلا بنايست په عربي کي همدا حسن په لاتين کي ايسټيټک او په
انگريزي کي ورته بيوتي وايي.

د ښکلا په هکله نظريې

د پخوانيو ليکوالو د نظريو له مخي ښکلا په کثرت کي د وحدت په تلابس کي وه او حسن يې د مافوق الطبيعة سره تړئ او د خيال سره يې اړيکه ورکوله.

يونانيان بيا زيات معروضي نظريې ته تللي وو دوی ښکلا په موزونيت د اعضاوو تناسب او هماهنگي کي ليدله. کوم شي چي به دغه صفات درلودل ښکلی وو کوم شي چي به دغه صفات نه درلودل بدرنگ يې بللی.

سقراط حسن پر گټي بنا کړی وو ده ويل: کوم شی چي گټه ونه لري ښکلی نه دی.

سقراط دا نظر درلودلئ هر شی چي بې فايدي وې ښايسته کيدلای نه سي چي د استفادې نظريه هم ورته وايي او دوی هر څه د انسان د گټي سره تړل هغه که شعر وې که مجسمه سازي وې که کوم بل هنر وې دوی به بې گټي شيان ردول او هر څه يې د مادي گټي تابع گرځول. ددې نظريې پيرو کسان دومره په مادياتو کي ورک پاتيري چي آن د جمال ننداره هم بې گټي شی بولي.

تهامس ايکونياس وايي: ((د يو سړي د وجود ښايست په دې کي دی چي د هغه جسماني اجزا په خپله کي ښه تناسب سره ولري او ورسره د رنگ د ښکلا خاصيت چي هم آهنگي ده پکښي موجود وي)).

ايکونياس حسن په ترتيب کي د اجزاوو وليدئ يعني که له رنگه سړی وچ کلک وي دغه جگوالی ورته ښکلا نه بلکي بدرنگي ده که د واړه مخ سره اوږده پزه ولري بيا هم بدرنگه ښکاري او داسي نور نو ځکه ترتيب د اجزاوو حسن دی.

ورسته ښاغلی ايکونياس ليکي ښکلا زمور ادراکي وصف سره تعلق لري ځکه هغه څيزونه ښکلي گڼلی سو کوم چي زمور نظر ته حظ ورکوي. ددې دپاره حسن په موزون تناسب کي دی چي حسيات د دوی په ليدلو خوشحالي حاصلوي.

دی حسن د انسان د ادراک یا خیال سره تړلي برخه بولي يواځي د موجود خارجي صفت يې نه بولي نوموړی وايي ځکه توازن ته حسن وايو چي په همدې سره مو ذهن ته حظ حاصليري او خوند اخلو.

بيکن د حسن معيار تجديد او نويوالي بولي دی زياتوي که په حسن کي تجديد نه وي نو حسن منځ ته نه راځي چي دا بيا يو نا مکمل حسن بللی سو.

بيکن وايي: ((داسي غوره حسن هيچرته هم نسته چي په تناسب کي څه نوی والی ونه لري)).

دی حسن د تجدد نه پرته نه بولي نو داسي ښکاري کله چي يو حسن زيات تکرار سي حسن يې د تکرار په اندازه پيکه او بې خونده کيري يواځي تناسب حسن نه سو بللی بلکي د تناسب تر څنگ يو نه يو ډول تنوع او تجدد هم بايد په هر حسن کي شتون نه لري، هغه عربي مقوله ده (کل جديد لذيد) هر نوی شی خوندور دئ.

نو کله چي په يوه شي کي هم موزونيت وي او هم څه نا څه تجدد ولري نو بيا يې د کشش قوه دونه پياوړې کيري چي مور به دې ته نه پريږدي چي بل طرف ته سترگي ورڅه واپوو بلکي په هغه شي کي مو تر هغو سترگي گنډلي وي چي راڅخه پنا کيري.

اليکنډر هم حسن د اجزاو په موزونيت او يووالي کي ويني.

سمويل اليکنډر ليکي: ((د ښکلو شيانو ښايست د دوی د اجزاو په موزونيت او يو والي کي دئ)).

سينټ اگنستايين هم د تناسب او موزونيت څخه پرته حسن نه ويني.

دی وايي: ((حسن په تناسب او هماهنگی کي دئ ځکه د هر ښکلي شي په اجزاو کي تناسب پروت وي)).

نارولا وايي: ((يوازې غټي سترگي او دنګه پزه د حسن معيار نه دئ بلکه کله چي ددې اعضاوو تر منځ يو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي)).

سيو نارولا ليکي: ((تاسو يوڀ بنهي ته د هغي د بنايسته پڙي او بنايسته لاسونو پر اساس بنايسته نه سئ ويلي بلڪي تاسو هغي ته هغه وخت بنايسته ويلي سئ چي د هغي ٽول اجزا هماهنگه وي))

ونڪل هم د تناسب نه پرته حسن نه ويني.

ونڪل مان ليکي: ((تناسب د بنايسته شي يو موهم جز گهلي سو)).

اڊلسن هم د تناسب پيروي دئ نوموڙي وايي: ((تناسب د هغي باطني خوشحالي يوه زريعه ده چي لامل يي بئڪلي شي دئ)).

پوپ وايي: ((د ظرافت غوندي چي طبييت کي کوم شيان زمور پر زره اثر کوڀ دا د مخصوصو اجزاو عمل نه دئ دا صرف سرڀ شندي توري يا شني سترگي نه دڀ چي مور ورته حسن وايو بلڪي د ٽولو اجزاو اجتماعي قوت ته مور حسن وايو صرف يو اندام انسان په تعجب کي نه اچوي بلڪي د ستاينڪي سترگو ته بئڪلي شي ٽول اجزا رامخته کيري)).

بواليو حسن د تناسب تعادل نيڪ مفهوم کي نغاري.

بواليو ليکي: ((حسن په اعتدال نيڪ مفهوم او ادبي تناسب کي پٽ دئ)).

کروساز بيا داسي وايي: ((د حسن صفتونه تنوع وحدت باقاعده گي ده بل خاي بيا د حسن په هڪله وايي: په کثرت کي وحدت تناسب موزونيت)).

ڊاڪٽر سيد عبدالله ليکي: ((د حسن په هڪله سره له دڀ چي ڊيري نظريي وړاندي سوڀ خو بيا هم د حسن زاڙه صفتونه دڀ وحدت تناسب هماهنگي)).

جي ڊي هارڊنگ وايي: تنوع د حسن دپاره ضروري ده او د حسن خه نه بيليدونڪي شي دئ. چيرته چي تنوع نه وي هلته به حسن نه وي نو خرنگه چي تنوع د حسن دپاره ضروري ده؛ همداسي د کامل حسن دپاره لامتاھي تنوع ته اڀتيا ده دغه لامتاھي تنوع ده چي د فطرت تڪميل کوي او دڊي په نه شتون کي د هنر هر کار نيمگري دئ.

ولیم کانگرو لیکي: ((د تناسب نه پرته یو شی هم بنایسته نه دی چیرته چې تناسب او هماهنگي نه وي نو هلته نه د چا سترگي خوږې کيږي او نه د غوږونو دپاره خوښي پیدا کيږي)).

چې ټي فشرز درې اصول وړاندي کوي او وايي که دا درې اصول یو ځای سي بنکلا رامنځ ته کيږي لکه په کثرت کي وحدت مطابقت، وضاحت، صداقت.

فروید د انسان جذبات او احساسات د انسان د پندې غریزې یعنی شهوت سره وتړله او په خپلو تجربو سره یې دا ثابت کړه.

فروید ادب بنکلا او هنر د انسان د پندې غریزې یعنی شهوت څخه وبلل او ده وویل چې ادب هنر او بنکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلي.

د فروید نظریه د افلاطون د نظریې سره نژدې ده او د انسان په اندرون کي یې بنکلا ځای پر ځای کړه حسن ایډیال بللی او دغه ایډیال تل پاتي وو ده ویل بنځي او گلان خو نه پاتیدونکي څیزونه دي او مری خو د بنکلا ایډیال او فکر تل پاتي دي .

دی د بنکلا د خاریجي شتون څخه منکر و او بنکلا یې د فکرونو زیږنده بلله ده ویل هیڅ کوم شی بنکلی او بدرنگ نه دی بلکي بنکلا او بدرنگي د انسان په حواسو کي شتون لري.

هغه ویل هغه تابلو یا انځور چې په خیال کي جوړیږي هغه باید د اجزاو بنکلا او جزایت زیات وي او کله چې هنرمند د طبیعت په تقلید یو هنر پنځوي په خپل خیال د طبیعت څخه فاصله اخلي او په خیال کي حسن ایډیال شکل ږدي او بیا د هغه څه خپل هنر پنځوي.

افلاطون ویل نو ځکه ټول بنکلي موجودات په کایناتو کي نه بلکه قدرتي بنکلا ده او د الله ج د جمال په بنکلا کي شامل دي او هیڅ واټن نه ورسره لري.

نو ڇڪه ڪله چي هنرمند ڪله يو هنر پنڃوي نو د حقيقت ڇخه لري والي غوره کوي او د تصور په نري کي ځانته حسن لتوي چي غني خان هم خپل د جانان حسن تصور کي جوړولي غني خان وايي:

زه يم ناست ځان له جانان يو تصور کي جوړومه

ڪله يې سترگي تورو مه ڪله يې شونډي بنڪلومه

او خوشحال بابا هم انسان د خداي ج د قدرت نظاره بللي او په هرڅه کي يې د هغه مخ ننداره کوله چي د ډيري پيدا کيدو څه ور څه ناپديد وو خوشحال بابا وايي:

په هر څه کي ننداره د هغه مخ کړم

چي د ډيري پيداي څه ناپديد سو

خوشحال بابا هم انسان د خداي ج د جمال او قدرت نظاره بولي او په هغه کي د خداي کمال مطالعه کيدلای سي.

خو ارسطو چي د افلاطون سره هم عصره فيلسوف ده ويل بنڪلا په شيانو کي ده مور هغه وينو او درک کوو يې ارسطو د خارجي بنڪلا شتون منلی خو ويلي چي هنر يواځيني شی دئ چي مور ته ايډيال انځورونه وړاندي کوې.

د هنر بنڪلا تر طبعي بنڪلا لوړه ده. ځکه که څه هم بنڪلا په شيانو او کایناتو کي ده خو هنرمند صرف د هغه نیمگړتياوي اصلاح کوې او هغه د بشپړ بنايست په څير وړاندي کوې.

ارسطو وايي چي: ((کاینات د خالق هنر دئ او هغه تر ټولو ښه هنرمند دئ او کولای سي چي تر ټولو ښه بنڪلا په کایناتو کي منعکسه کړي.))

ميا محمد شريف ليکي: حقيقت دادئ که نن ماته يو منظر ښکلی نه مالميرې خو پروڼ راته ښکلی ايسيدئ يعني که نن ماته دغه منظر يو عام منظر ښکاري خو پروڼ راته جمالياتي حقيقت ښکاريده نو ددغه فرق وجه د منظرې د مستقلو صفاتو سره تړل ښه کار نه دئ بلکي ددې باعث زما د ذهن يو خاص عمل دئ.

دی حسن او ښکلا زموږ د خيال او فکر برخه بولي دا چي خيال او فکر بدلیدونکي دئ همداسي زموږ د ښکلا زوق او زموږ د پاره په بهرنۍ نړۍ کي ښکلا بدلیدونکي ده.

اسپینوزا هم د ميا محمد شريف غوندي د خيالي ښکلا پلوي کوي او ښکلا د انساني فکر زيړنده بولي دی په نړۍ کي يا په خارج کي د حسن او قبحي پلوی نه دئ بلکي د ښکلا بدرنگۍ د پيدا کيدو لامل زموږ فکر بولي.

دی وايي: ((په کایناتو کي خو نه کوم شی ښایسته دئ نه بدرنگه دا يواځي د انسان خپل موضوعي کيفيات دي چي د کومو په سبب يو شی ښایسته يا بدرنگه مالميرې. زه تاسو ته وایم چي په فطرت کي حسن او قبحه نسته نه ترتيب ورسره تړم، نه بې ترتيبی، شيانو ته زموږ خيال ښکلا او ښایست ورکوي)).

ډيويد هوم هم ښکلا په زړه کي بولي او د خارج څخه يې نفي کوي.

دی وايي: ((حسن په شيانو کي کوم صفت نه دئ دا صرف په هغه زړه کي وي چي د دوی په هکله فکر کوي نو ځکه هر زړه د يو بيل حسن ننداره کوي امکان لري چي يو شی دې يوه انسان ته ډير ښکلی وي خو بل کس ته بيخي ښکلی نه وي)).

ايف کريت هم په مجرد نړۍ کي ښکلا نه مني دی ښکلا د خوشحالی او مبني په څير بولي دا چي مينه او خوښي په مجرد نړۍ کي ده همداسي حسن هم کوم شتون نه لري.

دی وايي: ((کوم شيان چي موږ نوې گڼو ددې د موازنې دپاره دا فرض گڼم چي په دغو څيزونو کي يو مشترک صفت نسته ولي د دغو ټولو شيانو په حقله دا زموږ موازنه ده)).

دی خپلي خبرې داسي غزوې خوشحالي زموږ د ذهن نه بهر هيڅ وجود نه لري او دغه مثال د مينې هم دئ چې د ذهن نه بهر وجود نه لري.

فروفيسر ايبير کرامې هم بهرنۍ نړۍ کي د حسن د شتون څه منکر

دی وايي: ((په عام ډول د فن او جمالياتو دپاره څيزونه وجود نه لري او که وجود ولري نو هغه تجربې دي)).

او حسن د شيانو صفت نه دئ بلکه د شيانو د تجربو پر بنا د حاصل سوي انداز نوم دئ.

د جمالياتو يو عالم کرويچي وايي: ((فطرت د هغو خلکو دپاره بنايسته دئ چې د هنرمند په سترگو ورته وگوري. کله چې څوک د فطري حسن سره مخ سي نو د هغه مثال داسي دئ لکه لکه د تلاب پر غاړه چې نرگس ولاړ وي)).

دا چې څوک حسن خارج څوک داخل کي بولي خو له دې څخه انکارکول سخت دی چې په حسن کي د نيمايي نه زيات د خارجي موجود لاس دئ کوم چې مور ښکلی بولو او هيڅ انکار ورڅخه نه سو کولای.

کرنلي زيسکي خپل فکر داسي وړاندي کړی دئ ((فکر کوم چه هيڅوک به په دې کي تردید او شک ونه لري په طبيعت کي حسن او ښکلا وجود لري ښکلا زموږ تر ذهني عواطفو مستقله او اخواته پرته ده.))

سعید احمد رفيق صيب هم دغه خبره تاييدوي چې د حسن خارجي څخه انکار نه سي کيدلای.

دی وايي: ((حسن په حقيقت کي نه موضوعي دئ نه معروضي بلکه دا د موضوع او معروض شاهد او مشهود تر منځ د يو خاص تعلق نوم دئ.))

ميا محمد شريف بيا ليکي: ((حسن د موضوع او معروض گډه نتيجه ده چې د يوې ريشتي د مخې منځ ته راځي.)) (پورته ماخذ)

زمور په جمالياتي تجربه کې موضوع او معروض دواړه د يو بل سره نه شلیدونکي اړیکې لري.

دلته ميا محمد شريف يوه معتدله لاره نيولې چې د خيال او خارج د امتزاجه لاس ته راځي او ددغو دوو توافق حسن دئ سارتر هم د امتزاجي نظر يې پلوی بریښي.

او وايي: ((حسن د وحدانيت خوبي لري د حسن دپاره د دوو اجزاو اتحاد ته اړتيا ده يو مرئ او بل مخفي.))

تھامس ايکونياس هم د خيال او خارجي شي تر منځ توافق کول حسن بولي.

دی وايي: ((د حسن دپاره نه يواځې په مشهود کې د اجزاو هماهنگي لازمه ده بلکې دغه هماهنگي د شاهد په نظر راتلل مهم او ارزښتناکه دي)).

اي ايف کيرټ بيا دغه موضوع يوه جنجالي موضوع بللې ده او وايي: ((حسن معروضي دئ که موضوعي؟ ايا يوشی په ځاني توگه ښکلی کيدلای سي يا دا زمور خيال دئ؟ دا يوه جنجالي خبره راته ښکاري.))

نېما يوشح هم د حسن د خارجي شتون سره توافق ښيي دی ښکلا په محبوب کې ويني او حسن د جانان د گل غوندي بدن خاصيت بولي وايي:

وان گل خد خواه خد ارسته

به همه ی حسن به پيراسته

محبوب يې د گل غوندي ښايسته دئ او ټول حسن يې د محبوب په مرمين بدن کې ځای پر ځای سوی دئ.

خوشحال خان خټک هم حسن کله کله د خپلي معشوقې په نازکو اندامونو کې گوري دی زيات عمر ښايستې پيمخي ستايي د هغوی سپی غاښونه لب شکره مو کمره او ... راسئ د خوشحال نه يې واورو.

خوشحال بابا وايي:

ډيري لري نښي د صورت د زيبايي
خو درته وایمه خو نښي اشکارا
دنگه تازه کنکه قد عرعره مو کمره
ښه يې تر گلونو د گلابو عذارا
غانښ يې در گوهر په لب شکر ابرو کمانه
تور باڼه ناوک په دواړه سترگو خونخوارا
هار د جواهرو دوه لړۍ د ملغرو
تور وربل ودلی زلفي يې عنبر سارا
واړه يې دتن جامې گلگوني زرنگاري
درسته سره لمبه وه چا لیدله خدارا

وحشي بافقي هم د حسن دپاره خورا زيات بيتونه لري او د حسن د خاريجي وجود
تاييد کوي وحشي بافقي وايي:

عشوه پرست من بيا می زده مست وکف زنان
حسن تو پرده گو بدر پردگان راز را

يا دا بيتونه

دل ز فريب حسن او بزم فسوس و اندرو
انجمنی به هر طرف آرزوی محال را

حد وحشی نیست لاف آن سلطان حسن
حرف باید زد به حد خویشتن درویش را
من رند و گدا و او پادشه حسن
با همچو منی کی شود از عار مصاحب
باز آ و حسن جلوه ده و عرض کن
کان دل که بود صاف چو آینه باقی است
تقصیر در کرشمه وحشی نواز نیست
هرچند دون مرتبه شان نواز تست
آخر ای صاحب متاع حسن این دشنام چیست
در سر درویزه گر از ما دعایی سر زدست
شهر بیم است کزین حسن پر آشوب شود
این قدر نیز نباید کسی خوب شود
نی جوهر حسن لاله است از ژاله
نی زیور خوبی گل ز شبنم

د خارجي حسن د شتون د نظریې دپاره د وحشي بيخي زیات شعرونه شتون لري . خو داسي نه ده چي وحشي يواځي د خارجي شتون نظريه تاييدوي بلکه دی دا هم وايي چي بنکلا په تا کبني نه ده بلکي بنکلا زما په فکر،عشق او احساس کي ده. راسی چي د وحشي دغه نظريه هم دده په شعرونو کي وگورو او د حسن افلاطوني نظريه به د وحشي د شعر په شرننگ کي مطالعه کړو.

وحشي وايي:

شهرت حسن کند زمزمه عشق بلند
شد ز يوسف سخن عشق زليخا مشهور
مغرور حسن خد مشو و قصد ما مکن
کاین حسن تست از اثر عشق پاک ما

وحشي د حسن د شهرت زمزمه عشق بولي چي د انسان د اندرون څخه خوړوويږي او د معشوق حسن هيڅ هم نه بولي او وايي چي ته بنایسته نه يې او نه په تا کي کوم بنایست سته بلکي دلته زما عشق تاته ارزښت درکړی او ستا حسن يې زیات کړی دی.

ملک الشعراً بهار هم حسن د فکر برخه بولي او وايي د ایاز بنایست هيڅ کمال نه درلودلی بلکي د محمد په فکر کي د هغه دپاره بنکلا وه او د محمود عشق و چي ایاز ته يې بنایست ورکړی کني نو ایاز خو هيڅ بنکلا هم نه درلودله.

بهار وايي:

اینکه بینی در همه گيتي سمر شد
عشق محمودی است نی حسن ایازی

عاشق از خوبان وفا و مهر خواهد ورنه هست

آب ورنګ حسن صوري پرده تمثال را

خو بل ځای همدا بهار د خاریجي حسن د شتون څخه نه خلاصیږي او د یار د حسن او بنایست په صفت چغی وهي او وايي:

مسجد حسن تو از خط شده ويران
طاق ابروی تو محراب نماز است هنوز
وين پريرويان پريزادند و بس
وز جمال و حسن خد شادند و بس

دی جمال د یار بولي او د یار صفت یې بولي نو ځکه حسن د یار صفت بولي او یار ته یې منصوبوي.

غني خان هم حسن د خیال او فکر برخه بولي او د جنت او ژوند افسانه ورته ښکاري .
په یو بل نظم کي د میني او حسن په هکله غني خان حسن په ظاهري نړۍ کي ویني
ستوري وايي چي مور ته خدای ج یواځي حسن راکړی دی او بس .
غني خان مینه د حسن کمال بولي او حسن تر میني غوره بولي .دی حسن د میني سایه
بولي چي په کایناتو کي منعکسه ده .

غني خان وايي:

ستوري ته اسمان کي یوه ورځ ووي هلال
خدای آدم ته مینه ورکړه مور ته تش جمال
زه به په خندا ورکم دا خپل حسن جمال
ماله که یو څاڅکی مینه راکړي څوک په
مینه حقیقت حسن سایه ده حقیقت ده
حسن له زوال سته مینه نه لري زوال

زموږ فلکلور هم د جمالیاتو په هکله زیات څه لرې چې زیاته برخه یې د بهرنی بنکلا نظریه تایید کوي او بنکلا د طبیعت برخه بولي یوه تپه وایي:

حسن دي کم ظلم دې زیات دئ

خلک د حسن مطابق ظلم کوینه

دلته حسن د محبوب بولي او خاریجي شتون یې مني نه د افلاطون غوندي چې د فکر او خیال برخه یې بولي بلکه حسن د انسان په توازن کې گوري او خپل محبوب ته د حسن د کم والي پیغور او د ظلم د ډیر والي پیغور ورکوي او وایي چې حسن او ظلم باید متوازن و ساتل سي.

د سالک په یوه لیکنه کې د حسن درې واړه نظریې چې حسن خاریجي شتون لرې حسن په خیال کې دئ او حسن د خیال او خارج توافق دئ په دې یو تپه کې خپل شوي دي:

زما په سترگو ورته گورئ

جانان بنایسته دئ که رب زه لیونی کړمه

په پورته تپه کې لمړی وایي زما په سترگو ورته گورئ چې مقصد جانان بنایسته نه دئ مگر زما لیونتوب د هغه حسن زیات کړی دئ هغه د مجنون مشهوره کیسه ده چې کوم لیکوال رانقل کړې خو ذهن کې مې همداسې راځي چې د مجنون څخه چا وپښتل چې لایلا خو دومره بنکلې نه ده نو ستا دومره مینه ورسره څنگه پیدا سوه چې د جنون تر حده مینه ورسره لرې مجنون یې په ځواب کې وویل چې ته زما په سترگو ورته گوره چې لایلا څومره بنکلې ده.

بیا هم تپه وایي جانان بنایسته دئ چې د خاریجي حسن د شتون خبره کوي او حسن د جانان صفت بولي او نسبت یې هم جانان ته کوي.

خو ڪله ڇي ٽپه ڪي استفهام انڪاري دئ نو دلته د خيال او خارجي حسن مشترڪه دنيا
 زيروي ڇي ڇه د ده حسن او ڇه زما ليونتوب دئ ڇي دواړه يو ڇاي سي نو بيا حقيقت
 ڪي بنايست ورڇه جوڙ سي.

نظامي گنجوي د پارسي ژبي شاعر هم حسن د محبوب برخه بولي او د محبوب صفت
 يي گرڇوي ڪه گنجوي حسن په محبوب ڪي ونه گوري هيڻ ڪله نه وايي:

هرڪس به ولايتي ومالي

مي جست ز حسن او وصال

يا دا بيت

تا در آري به حسن او نظري

جلوه اي دادمش به هر هنري

گنجوي وايي ڇي هر ڇوڪ په مال او ولايت سره د محبوب د حسن وصال غواڙي يا
 ڇوڪ ڇي د محبوب حسن ته نظر وکڙي نو په هر ڪتو جلوه ورکوي. دلته حسن د
 محبوب صفت سو نه د انساني فڪر يعني گنجوي په خارجي حسن قایل دئ.

فولتير فرانسوي فيلسوف د جمال په هلڪه په خپل قاموس فلسفي ڪي ليکي: ((ڪه د
 چنگيني ڇهه وپنٽل سي ڇي ستا په اند به حسن ڇه شي وي نو درته وبه وايي هغه
 چنگونه ڇي په کوچني سر ڪي دوڙ راوتلي غتي غتي سترگي ولري.

يا د شيطانه پوڻتنه وسي ڇي بنايست ڇه دئ؟ نو دي به هغه شيطان ڇي دوه ښڪره
 څلور نوکان او ورده لڪي ولري وڻي.

او ڪه دغه پوڻتنه د فيلسوف ڇهه وسي نو دي به هغه مخ ڇي انسان په تعجب ڪي
 اچوي حسن وبولي.))

نو د پورته نظريو څخه به دا نتيجه واخلو چې د حسن دپاره درې نظريې زياتي مشهوره دي.

۱: د حسن خارجي نظريه: دغه نظريه د ښکلا پر خارجي شتون راگرځي او حسن د خارجي خيز صفت بولي انسان ښايسته انسان بدرنگ دئ څومره ښکولې جينې ده يا څه ښه منظره ده چې ښايست د طبيت او موجود خارجي صفت گرځي ښکلا د انساني فکر زيړنده نه ده چې ارسطو هم ددې نظريې پلوی دئ .

خو پر دې نظريې بيا دا انتقاد دئ چې هغه شی چې د افغانستان خلکو ته ښکلی دئ د چين خلکو ته ولې نه دئ ښکلی.؟ کوم شی چې د چين ښکلا جوړوي هغه د افغانستان د خلکو دپاره حسن نه دئ آن! د يوه کلي د حسن معيار د بل کلي له معيار سره توپير لري او د بل کلي د حسن له بل سره نو که په خارج کي ښکلا شتون ولري؟ نو هغه شی چې د افغانستان خلک يې ښايسته بولي بايد د هند او اروپا خلک يې هم ښکلی وبولي. خو داسي نه ده د افغانانو دپاره کيدای سي غټي سترگي، جگه پزه، وره خوله، نازک شنډان او دنگ قد سپين مرميرين بدن نرم پوست خو د اوروفا خلگ بيا غټه پزه لوی شنډان ډبل پوست ښه تک تور او داسي نور.

نو هيڅ کله د اروپا حسن ته افغانان حسن نه وايي او د اروپا حسن په چين کي نه چليري. نو دغه نظريه داسي نقد کوي.

۲: د حسن معروضي نظريه: دا نظريه وايي چې حسن په خيال کي دئ او په خارج کي هېڅ ښکلا او بدرنگي نشته يعنې ښکلا د ذهن صفت دئ؛ نه د خارجي نړۍ.

دوی د خپلي خبري د استناد لپاره وايي چې څرنگه د انسانانو فکرونه مختلف دي؛ داسې يې معيارونه هم د حسن لپاره مختلف دي آن! د يوه انسان د فکر په بدلیدو او د وخت په تيریدو سره د حسن معيار يې هم بدليري.

دلته به د انساني فکر د اختلاف دپاره دوه بيتونه د دوو شاعرانو راوړو چې د حسن معيارونه يې څومره مختلف دي.

رحمان بابا وايي:

زه رحمان په زړه نړۍ کړم هغه ترکو

چي يې ملاوې د ويښته په دود نړۍ دې

حمزه شينواری بيا وايي:

زه برندي سترگي دا شډله خواني حسن گړم

نه نړۍ ملا لکه ويښته نه مړاوي توري سترگي

دلته دوه معيارونه د حسن دپاره د دوو شاعرانو لخوا چي تقريبا په يوه جغرافيو سيمه کي اوسېدلي بيا هم بېل بېل دي.

رحمان بابا داسي ترکي خوشبوي چي نړۍ ملا ولرې او لاس ورنه اسانه تاو سي خو حمزه شينواری د حسن معيار بيا برندي سترگي او شډله خواني ده چي لاس ورنه چاپيره کي غير درته ډکه کړي حمزه شينواري ته مړې سترگي او نړۍ ملا حسن نه ښکاري.

۳: امتزاجي يا گډه نظريه: دغه نظريه ددې دوو نظريو د گډون څخه په لاس راځي او حسن د خارج او خيال امتزاج بولي دوی وايي چي د يوه لاسه ټک نه خيري کله چي خارجي حسن د خيالي ايډيال سره توافق وکړې نو دلته حسن په پوره توگه ځان را ښکاره کړې او د حسن ريشتوني خيره منع ته راشي.

زما په اند د حسن خارجي نظريه نسبت موضوعي نظريې ته ښه او خوندوره ده ځکه ډير داسي څيزونه دې چي د نړۍ هيڅ فرد ته به خوند نه ورکوي او نه به ورپکښي ښکلا وگوري. حسن د انسان طبيعت او ممکناتو صفت دئ او په خارج کي شتون لري.

قرآني ارشادات هم ټول ددې قایل دي چي حسن د موجود خارجي برخه او صفت دئ نه د خيال چي د فطري ښکلا په بحث کي به يې وگورو.

خوکه چې د بنکلا د ارزښت خبره کيږي نو ارزښت له يوې خوا نسبي څيز دئ له بلي خوا د انسان د ذوق سره هم اړه لري که مور چيري ووايو چې خوږ خوند د نيا کي نسته دا خبره يوه غير معقوله خبره ده او که ووايو چې خوږ خوند ښه خوند نه دئ دلته د ذوق خبره ده چې زما ذوق د خوږ خوند سره جوړ نه دئ همداسي کله چې زه يوه ښکلې جينې ووينم او ووايم چې دا جينې ښکلې نه ده دا مانا نه چې جينې ښکلې نه ده بلکي دلته زما د ايستيتکي ذوق سره يې سمون ونه خوړئ په دې راته ښکلې نه سوه.

لکه څرنگه چې مور د خوند د حس دپاره حواس لرو هم داسي په خپل روحي دنيا کي د بنکلا د حس دپاره ذوق لرو چې دغه ذوق مو بدلون کوي مثلاً که ماته د ناشناس برغ خوند نه راکوي دا زما د ذوق ستونزه ده نه د ناشناس د برغ.

ښکلايز ذوق په ټولنه کي روزل کيږي، لوړيږي او ټيټيږي. مور د خارجي ښکلا لپاره خيالي ايډيال دلته جوړوو بيا يې ددې ايډيال مطابق گورو او ښکلې څيز ورته وايو مثلاً زه په يوه ټولنه کي اوسيرم او زما د ښکلا ايډيال له ماشومتوبه څخه په دې ټولنه کي داسې روزل شوی چې ماته هغه څوک ښکلې ښکاري چې بادامي اوږدې اوږدې سترگي، دنگه پوزه، وړه خوله، سپين غاښونه او داسي نور ولري دغه فکر زما په ذهن کي يو ايډيال جوړ کړي کله چې ددغه ايډيال مطابق شخص وينم نو بيا ورته ښکلې وایم.

دا چې خيالي ايډيال هيڅ هم نه دئ صرف د بنکلا دپاره زمور انفرادي يا ټولنيز تعريف دئ نو هيڅ کله خيالي ايډيال ته د حسن او ښکلا نوم نه سو ورکولای بلکي حسن په هغه شي کي کيدلای سي چې دغه ذهني تعريف ور سره سر و خوري.

کله چې مور په نړۍ کي حسن خيالي کوو نو مجبور يو چې ډير شيان خيال و بولو آن د خپله شتونه هم منکر شو مثلاً ښه او بد چې د انسان اخلاقي حسن دئ او د جمالياتو برخه ده مور يې د شتون څه انکاري کيږو.

انساني حسن

دا هغه پښتنه ده چي د بنڪلا په هڪله تر نظريو وړاندي کولو وروسته بايد جواب سې چي کوم شي بنايسته کوم بدرنگ دئ خو دا موضوع هم د بيلايلو ليکوالانو په نظرونو سره بدرگه کوو .

سقراط د بنکلي شي په تعريف کي ځان پاتې بولي او وايي چې حسن يواځي بنايسته مخ، سخاوت گټه، سره زر او سپين زر نه دی اونه هم بنکلا کوم داسي صفت دئ چې مور يې خارجي شي کې شتون ثابت کړو بيا يې تعريف کړو بلکي بنايسته په خپله يو موجود خارجي دئ چې شيانو ته عاريضيري او طبيعت ته بنکلا بخښي نو ځکه هيڅ داسي شي نسته چې پوره حسن پکښي شتون ولري او خپلي خبري داسي غزوې کله چې مور د هغه شي څخه چې مور يې وينو فاصله اخلو نو د ما فوق الطبعي جمال ننداره به وکړو دی وايي د ښه ميني نه ورسته مور بايد د حقيقي جمال پر طرف ولاړ سو او د کایناتو د بنکلا نا فاصله واخلو لکه بنکلا چې په درجو سره پورته ځي مثلا د يوې بنکلا څه دوو بنکلاگانو ته ارتقا وکولو له دوو څه وه ښو کړنو ته ارتقا وکولو او د ښو کړنو څه ښو عولومو ته .

خو کوم شي بنکلی دئ رحمان بابا وايي:

زه رحمان په زړه نری کړم هغو ترکو

چي يې ملاوي د ويښته په دود نری دي

رحمان بابا د هغو ترکو ستاينه کوي چې د ويښته غوندي ملاوي ولري .

خو فلکلور کي د جانان بنايسته داسي انځور کيږي خو کاکړی غاړي لیکو چي د کوم شي په شتون سره بنايسته په انسان کي انځوروي .

کاکړی

توري سترگي جگه غاڙه
اوس دغه ده کور ته ولاڙه
توري سترگي غوڙ پيڪي
بازار يي ٽول ڪئي ليوني
خداي درڪري سترگي غٽي
د پنجاب يي ڪه د ڪوتي
سپينه خوله لکه گيلاس
د مزدوري نه يم در خلاص
سپينه خوله دي غونڊه منڊه
بورې رب دي ڪه را ڪونڊه

په پورته ڪاڪريو ڪي د انسان لپاره د غٽو سترگو ستاينه زياته سوې او د سترگو په غٽوالي
او توروالي سره د انسان د حسن اندازو ڪوي

بلڪي جگه غاڙه هم د انساني حسن يو برخه بولي لکه يو مثل دي وايي داسي غاڙه يي
وه لکه د بتي چي د جگي غاڙي پر بنايست باندي د انساني بنڪلا زياتيده بني.

يا دا خو ٽپو ته خير ڪيرو چي په انسان ڪي ڪوم جمال ننداره ڪوي:

زلفي مي مه لنهوه مورې

په سر پر ڪرو ونو نه ڪنڀني بازونه

په پورته ٽپه ڪي د اوڙدو زلفو درلودل د حسن معيار بلل سوې دي او وايي چي لنڊي
زلفي ڇوڪ نه خوبنوي.

خوشحال بابا بيا انساني بنايست ته بيخي زيات صفتونه راوړي لکه خندرويه خهره د
سنبل غوندي وينته، د گل غندي مخ، د هوسۍ غوندي سترگي، تيز نظر، بنکلي غمزې،
غرور، بي باکي باريکه ملا، خوږې شوندي او بعضي نور صفتونه يې په لاندې شعر کې
گورو:

که غواړم نه يې وينم هسي ستا غوندي مهوشه

خنده رويه سنبل مويه گل عذاره بيال کشه

سمن بره قد عرعره موکمره لب شکره

آهو چشمه خره خشمه مهر ژنه منقشه

دلنوازه سرفرازه چشم بازه عشوه سازه

تېز نظره غمزه گره په دوو زلفو مشوشه

سربلنده، خود پسنده، خد نمايه، دلربايه

د عاشق د ځان بلا په رنگ زيبا په خوی آتسه

طربناکه تل بيباکه گريوان چاکه تش تپاکه

زړه يې سخت لکه په مخ يوه آينه بې غشه

حنان بارگزی د معشوق حسن خمي ورځې مات باڼه گل مخ تنگه خوله يادوې او د
حسن هم دغه معيار بولي دی وايي:

ابرو خم مژگان خدنگه

بری څوک وړي ستا له جنگه

په مزاج دي نه پوهيرم

له مخ گله په زړه سنگه
بوسه را د خط په وخت کي
چي نوش کرم پيال له بنگه
که يې اخلي تاته بنايي
باچ د حسن له فرنگه
له غيرته ستا د خولي سوه
غونچه هسي په زړه تنگه

کاروان صيب بيا د دنگ معشوق په صفت نه مريږي هر ځای چينار يادوي او دنگه
ځواني يې حسن بولي:

چوپ شمه که ووايم چي دنگه ياره تا بنيم
خلک راته وايي چي کاروانه چنار څه مانا

د کاروان صيب له دې بيت سره د فلکلور په يوه ټپه کي هم دنگه ځواني ياده سوې او
دنگ قامت يې د پيغلي خوښ کړی دی:

ياري د جگي پيغلي خوند کړې
تر پلواندي سړی غلی تېروينه

کله بيا سپين واله د حسن معيار دی او تورې جينکی په فلکلوريک ادب کي د بنگرو
خرخولو ته استوي:

هلک چي تور سې لونگين سې

جينی چي توره سي بنگري دي خرڅوینه

د بنکلا لپاره څوک مرمرين بدن شرط بولي، څوک غټي سترگي، څوک دنگه غاړه، نازک شنډان او... خو د زياتو بنکلا پوهانو په اند د اجزاوو تناسب بنکلا زيروي.

نو ویلی سو هر شي کي چي د اجزاو تناسب پیدا سي جذابیت پیدا کوي او دغه جذابیت د انسان استیتیکي حس اراموي نو دغه ترتیب حسن دی او دغه شی چي متناسبي او مرتبي اجزاوي ولري بنکلی او حسین دی.

جمالياتي حس

د جمال ارزښت بې له جملياتي حسه هيڅ نه دئ او د جمال تصور بې له دغه حسه نا ممکن دئ نو ځکه د جملياتو په علم کي يوه مهمه موضوع د جملياتو د علم جملياتي حس دئ.

مور ته خدای (ج) د بېلابېلو شيانو د حس لپاره پنځه ظاهري حواس راکړي دي چي صامعه باصره، شامه، لامسه او ذايقه دي. د جملياتو په حس کي ټول حواس اهميت لري خو باصره د ليدلو حس او سامعه د اوريدلو حس او شامه د بوی حس زيات مهم دي.

خو ددې حواسو څخه سوا خالق د انسان په داخل کي يو بل حس پيدا کړی چي د جملياتو پوهانو قلب يا زړه ياد کړی چي د د يوبو په نوم عالم دغه زړه د انسان شپږم حس بللی او هم يې د جملياتو د حس احساسونکي بللی دئ.

ديوبو وايي: ((انسان د يو شپږم حس لرونکي موجود دئ چي هغه زړه دئ او دنده يې داده چي د حسن نه تأثر اخلي که چرته کوم بنيادم دغه حس نه لري نو هغه د حسن نه تأثر نه سي اخيستلی لکه ږوند چي د بنکلو منظرو د ليدلو څخه بې برخي وي.))

اوس زړه د حسن د ادراک حس سو خو دغه لين بيا سترگي، غوږونه او پوزه جوړوي .

بايد تل دا په فکر کي ولرو چي زړه کله د ميني ځای بلل کيږي د حس او ادراک دپاره استعمال سي نو غوښين زړه ترې مقصد نه دئ بلکي دا هغه قوت دئ چي د انسان د دماغ غوندي کار کوي ادراک کوي احساس لري دغه زړه د ادب او فلسفې سره سر وکار لري هغه د غوښو ټوټه زړه هغه د طب والاو موضوع ده.

دغه زړه چي کله هم بنايست ويني عکس العمل ښيي او د حسن څخه متاثره کيږي زمور دغه زړه مينه کوي او د ميني متضاد هم د ده کار دئ چي کرکه ده له چا سره مينه

کوي او د چا څه بيا کرکه کوي. خو که د کوم انسان دغه حس نه وي يا کار نه کوي نو د دنيا د ژونده به خوند وانخلي.

دا داسي مثال لري لکه په کمره کي ميمري؛ زړه ميمري غوندي دي او دغه لينز ورته ظاهري حواس ورکوي. نو کله چي ظاهري حواسو د يوه حسن په ليدلو باندي خپل لينز مصروف کي نو بيا ورسته ورته زړه ښه راغلاست وايي نو يا ور سره مينه کوي او يا بې تپاوته پاتيري يا هم ورنه کرکه کوي. خو دا چي د چا سره ولي مينه کوي او د چا څه کرکه او د چا په مقابل کي بې تفاوته پاتي کيري ځکه چي ذوق همدا فيصله کوي او دغه فيصله د هغو قوانينو پر اساس کوي چي ذوق د حسن دپاره ټاکلي يې.

سيسرو وايي: ((حسن يو تنزيهي شي دي چي د تصور په دام کي نه راځي حسن که د حواسو په گرفت کي راهم نه سي خو بيا يې هم زړه احساس کولي سي.))

حسن يو تنزيهي شي دي په دې مانا چي مادي نه دي بلکي مجرد څيز دي او چي مادي نه سو نو تصور يې نه سي کيدلای ځکه تصور د يو شي صورت په ذهن کي جوړول تصور دي دا چي حسن هيڅ صورت نه لري نو څرنگه به په ذهن کي جوړ سي نو د حسن تصور نه سي کيدلای بلکي احساس کيدای سي لکه: غم خوشحالي مور د غم او خوشحالي کوم تصور نه سو کولای خو په څومره شدت سره هغه احساسولای سو. همداسي مور حسن يوه مجرده پديده بولو چي تصور يې نه سي کيدلای او احساس يې زړه کولای سي.

مور پر همدي بنياد وايو چي حسن د حواسو په گرفت کي نه راځي خو بيا يې هم زړه حس کوي او ترې تاثر اخلي. خو په مطلق ډول سره د حواسو نه د حسن ادراک نفي کول يوه نا معقوله خبره ده دا منو چي حسن مجرده پديده ده خو دغه مجرده پديده يوه مادي وجود ته عارضيري او بيله دغه مادي موجوده دغه پديده په وجود نه راځي.

مثلا که دا ومنو چي حسن مجرده پديده نو يا به بيله کومه معروض وجود لري يا به د يو معروض سره موجوديري دا نا ممکنه ده چي د بنکلا مجرده پديده دي بذاته موجود

سي ځکه مور هېڅ داسي مجرده پديدخ نه سو ثابتولای چي بې غير د معروض دي موجود سي نو حتمي ده چي د يوه مادي معروض سره به يو ځای په وجود راځي او دغه معروض د حواسو نه پرته نه سو درک کولای نو کله چي معروض په حواسو درک سو نو عارض به هم په حواسو درک کيږي.

دغه حسن دئ چي زړه د ميني پلوشو ته ټيله کوي کله چي انسان د حسن د ليدلو نه حظ حاصل کړي نو بيا بيا د هغه حسن غوښتنه کوي، چي همدا مينه ده؛ هم دغه بيا بيا غوښتنه د زړه د ميني علامه ده. زمور فلکلور هم د همدې خبري قايل دئ او په وار وار د ميني نسبت زړه ته کوي څو ټپې د مثال په ډول دلته راوړو:

مينه د زور خبره نه ده

چي زړه دي نه وې بيا دي نه مجبورومه

پاولی دي يخ سينه دي تخت دئ

چي ور نژدې سم زړه مي يخ لاندي کوينه

چي سپری هر څومره پښتون سي

زړه چي مين سي پښتو ټوله ورنه ځينه

کاکړی غاړو کي هم مور وینو چي د زړه تکلیف د محبوب د ښکلو کتو څه ورته رسيري او زړه د ميني او د حسن د ادراک وسيله بولي:

رنځ لرم؛ رنځ مې د زړه دئ

رنځ راپينس ستا په کاته دئ

په پای کې ویلی شو چې انسان جمالیاتي ادراک په زړه سره کوي او دا زړه د حسن په لیدو خوښي احساسوي؛ خوند ورڅخه اخلي.

جمالیاتي حس انسان شموله پدیده هر انسان یې لري او دغه حس دئ چې اوسنی نړی ته یې بڼه بدله کړې ده دغه حس انسان د بڼه موثر او بنکلي کور بنایسته بناړ او نورو بنکلاگانو اختراع ته اړ کړی دئ که انسانانو دا حس نه لرلای نو د غارونو نه به هیڅ کله نه وای راوتلي او هیڅ کله به یې متمدن ژوند نه وای را منځ ته کړی خو دغه حس انسان کرار نه پرېښوده هغه کي یې د بنکلا د ضرورت پر اساس په نوې نړی کي د نوي خیالونو لیدلو ته اړ کئ. او انساني ژوند یې دومره لوړي کچي ته ورسوئ.

جمالیاتي حس په ټولو انسانانو کي یو شان دئ اما ذوقونه بیا بیل دي هر انسان بنکلي شی خوبوي بدرنگه ردوي یا یې په اړه بې تپاوته پاته کيږي چې دا هم یو ډول نه یو ډول رد دئ چې پر مقابل شي کيږي ځکه که موږ د یو شي په اړه بې تپاوته پاته کيږو نو بنکاره ده چې دي شي زموږ توجه نه ده جلب کړي.

که انساني تاریخ ته ځیر شو نو د انسان له پیدایښت سره سم ددغه حس اغیز لیدل کيږي قایل هاییل ولي وژني؟ همدغه حس دئ چې د هغه خور چې له قایل سره یو ځای پیدا سوې، نه غواړي چې ورنه بيله سي او د هاییل قتل ته مجبورېږي همدارنگه که د انساني ژوند تاریخ ته وگورو نو انسانانو آن! چې په لومړني حالت کي ژوند کوئ؛ غارونو کي اوسیدل دوی د جمالیاتو د حس څخه په قوت سره اغیزمن وو. داسي نقاشی د غرونو په هغو څمخو کي کړي وې، چې د انساني بنکلا حس پوره پوره بیانوي.

جمالياتي تجربه

دنيا د تجربو مور ده هره ورځ هر انسان ته نوي تجربې زيروي کله خوږې کله ترخي کله د ميني کله د کرکي کله د دوستۍ کله د دښمنۍ کله د وصال کله د فراق خو مور هله دغه تجربې ښه حس کولای سو چي په خپله يې تجربه کړو او مور ورباندي خپل ذاتي پريکړه وکولای سو ځکه پردۍ تجربې مور ته هغسې نه ښکاري لکه زمور تجربې.

مور د بل درد ليدلای سو خو څرنگه يې چي هغه حس کوې هغسې احساس بيا مور ورته نه لرو. که مور ته څوک ووايي چي د صلصال مجسمه داسي د جلال او عظمت نه ډکه وه زمور په خيال دهغه يو تت تصوير جوړ سي نه ريشتيني تجربه.

يو ليکوال وايي: (که يو څوک غواړي چي مينه وپېژني بايد مينه وکړي).

دا چي هر انسان د جمالياتي تجربې د کولو وړتيا لري او هر انسان دا تجربه کړې ده؛ په دې تجربه کي انسان د گټي او تاوان تابع نه جوړيږي فقط انسان خپل حد حاصلوي او تجربه ورته حاصليري.

اقبال نسيم خټک د ښې جمالياتي تجربې د لاس ته راوړلو دپاره بعضي شرطونه او اصول وړاندي کړي چي دلته به په هر يوه جلا جلا بحث تر سره کړو.

لمړی د ښې جمالياتي تجربې لپاره ښه فکر او علم مهم بولي دی وايي ددې لپاره چي مور پوره او ښه تجربه وکړو نو معروض ته به په علمي نظر گورو او د هغه په هکله به فکر کوو.

که مور يو ښايسته شی ووينو او د هغه په هکله بې فکره پاته سو؛ ښکاره خبره ده چي مور به ښه جمالياتي تجربه نه وې کړي او کله چي بيا په هنر کي د هغه تجربې بيان کوو؛ بې خونده، بې رنگه به وي او خوند به يې اوبو وړی وي.

دويم د جمالياتي تجربې لپاره مهم سماجي شعور دی؛ سماجي شعور په دې مانا چي ستا شعور به د نوي څيز قبلوونکی وي.

که مور چيرته سماج فکر ونه لرو نو د امير کورډ د وخت حسن به مور حسن بولو او هيڅ تنوع به ونه منو او حال دا چي د جمال يوه ځانگړنه تنوع دئ.

دريم تخيل هم د جمالياتي تجربې لپاره ارزښت دئ. مور په جمالياتي تجربه کي اړ يو چي د جمال په هکله په خپل ذهن کي مخکيني نورمونه او اصول را سربيره کړو.

څلورم د تحير يا حيرانتيا جذبه د جمالياتي تجربې مهم اصل دئ. د دې لپاره چي ښه جمالياتي تجربه مو تر سره کړې وي بايد په ځان کي د حيرت جذبه ولرو!

شپږم د فنکار ذات دئ د هغه ضرورتونه هيلي او ارمانونه دي د هغه ماحول چاپيريال دئ او خپله پنکار دئ.

نو کله چي دغه شپږ څيزونه په يو انسان کي جمع سي نو هغه تر ټولو د جمالياتو ښه تجربه کولای سي.

د جمال ذوق

دوې کاکړۍ لولو او بیا به د ذوق جمال طرف ته ورسو:

ژړ چارگل ژړه خهره

ژړو پر ولنګ وموسیده

سپین یې ګی دئ سپین یې زړه دئ

سپین د سپینو په تاله دئ

مور که کاکړیو ته گورو یو ځای یو کس وایي سپین د سپینو په تاله دئ او بل ځای بیا ژړه خهره د حسن معیار دئ. همدغه د ذوق اختلاف دئ او مور ویلای سو چي ذوق انفرادي خاصیت لري او د تغیر او بدلون په حالت کي دئ خو جمالیاتي حس بیا یوه بېله انسان شموله موضوع ده: حس هغه لوربه ده چي مور د حسن خواته راکاري او ذوق بیا حسن ته اصول او معیارونه ټاکي.

هغه څوک چي لوړ ذوق لري؛ عالي حسن خوشبوي او هغه څوک چي ټیټ ذوق لري هغه بیا ټیټ حسن خوشبوي.

ذوق اکتسابي شی دئ، چي انسان یې د ټولني څخه کسب کوي یا هم په میراثي ډول د یو نسل نه بل نسل ته پاتې کيږي. ذوق روزل کيږي او پالل کيږي که څوک په هر ډول ټولنه کي ژوند کوي د هغې ټولني په تاثر ذوق جوړيږي. لکه څرنګه چي مور د خوړو ذایقه له یو بل څه توپیر کوي همداسي زموږ د بنکلا ذایقه هم بیل بیل وي ځکه مور مخکي هم وویلله چي ذوق انفرادي دی.

د ذوق په هکله والتیر وایي: ((د خلکو او قامونو ذوقونه سره مختلف وي ځکه چي ذوق انفرادي خاصیت دئ او د ذوق لپاره یو عام معیار ټاکل ناممکن کار دئ.))

په پورته د والتیر په وینا کي وینو چي د خلکو او قامونو ذوقونه سره مختلفه دي نو داسي یوه انگیرنه کواي سو چي ذوق که له یوه اړخه انفرادي دئ خو تر څنګ تر یو

حده ټولنيز دی مور وایو ذوق په ټولنه کې روزل کېږي او په ټولنه کې یې وده صورت نیسي که د افغانستان د ټولو وگړو ذوقونه یو د بله بیل دي خو تر څنگ یې یو نه یو ډول نیژدیکت هم سته.

مور وینو د افغانستان زیات وگړې غټې سترگې تور وینبته کت بانو سپین، یا غمرگه خهړه نری ورځي باریکه جگه پزه نري شنهان خوبنوي که مور چین وگړو ته نظر واچوو نو بیا به مو خبرې سر چپه وې نو ځکه باید ووايو چې که د یوې خوا ذوق انفرادي دی خو یو ډول نه یو ډول د ټولني سره مستقيما اړیکه لري.

خو په دغه ټولنيز عمل کې فردي مداخله زیاته ده ځکه چې د انسان د اندرون سره اړیکه لري او هر انسان یې د خپل فکر مطابق جوړوي او عملي کوي یې. دا چې هر انسان یې د خپل فکر په رڼا کې گوري او د خپل فکر مطابق زیاتونه او کمونه پکښې کوي نو ځکه ورته یو ټاکلی معیار نسته او نه ټاکل کېدلای سي.

ځکه چې ذوقونه بیل بیل دي آن د یو کس د ذوق دپاره مور ټاکلی معیار نه سو درلودلی ځکه چې ذوق روزل کېږي بدلېږي رابدلېږي لوړېږي ټیټېږي نو ځکه آن یو څوک د خپل ذوق دپاره کوم معلوم او یو واحد او منلی معیار نه سي ټاکلی.

جمالیاتي ذوق یو ذهني عمل دی او د احساساتو سره هېڅ تعلق نه لري. ذوق د احساس د را پارولو لپاره صرف یو معیار ټاکي او ذهن کې هغه معیار اماده پروت وي کله چې په خارجي نړۍ کې د هغه موافق یو شی وويني نو احساسات په هیجان راولي.

زموږ ذوق د قاضي حیثیت لري چې د بنکلا او قبحي دپاره پرنسیپونه د انسان خارجي حواسو ته په لاس ورکوي او بیا د ذوق تر پریکړې ورسته احساسات خپل سر راپورته کوي او ځان بنکاره که مور چیري د ذوق نه بې برخي و اوسو نو هیڅ کله به زموږ احساسات را ونه پارېږي.

جمالیاتي حظ

هغه خوند چې د بنکلا او حسن د لیدلو څخه انسان ته حاصلیږي. اقبال نسیم ختک یې هم دې ته ورته تعریفوي.

ختک وایي د جمالیاتو په ژبه به جمالی حد داسې تعریف کړو: ((د جمالیاتي تجربې پر مهال چې کوم خوند بې غیر د څه خواهش نه انسان ته حاصلیږي جمالیاتي حظ دئ)).

پورته تعریف ته که وضاحت ورکو نو د انسان د خواهش نه بې غیر توري په تعریف کې نیمگړتیا راولي ځکه مور گورو چې دحسن لیدل او کتل د انسان اشد ضرورت دئ او بې غیر د دې ضرورت د انسان ژوند نیمگړی دئ مور ولي د بنکلي شي نه خوند اخلو ځکه دا زموږ د استیتیکي حواسو غوښتنه ده او کله چې دغه غوښتنه پوره سې نو مور ته خوند حاصلیږي. نو هیڅکله نه سو ویلای چې جمالیاتي حظ به بې غیر د کومه ضرورته وې اما که داسې ویل سوې وای چې بې غیر د مادي ضرورته نو تر یوه بریده به خبره صحیح وای.

جمالیاتي حظ د حسن او بنکلا په لیدلو کسب کیږي او دا د انسان خاصیت دئ؛ چې د بنکلا د لیدلو څخه خوند اخلي. نور حیوانات ددې خوند نه محروم دي او دا د الله ج پر انسان یوه لویه پیرزوینه ده چې انسان ته یې ورکړې ده.

بناغلی احمد سعید رفیق لیکي: ((جمالیاتي حظ نه د فطرت عطیه ده او نه څه خلقي یا وجداني صلاحیت دئ بلکې دا یو اکتسابي ذهني عمل دئ؛ چې د انساني تمدن او تهذیب د پیدا کیدو لامل دئ او د انسان څخه سوا نور حیوانات ددغه جمالیاتي حظ نه محروم دي)).

جمالیاتي حظ د انسانانو مشترکه دنیا ده ددې د حاصلولو بیل اصول دي. په دې کې اعلی، ادنی، شتمن غریب، ماضي، حال، لمر خاته، قبله، رنگ او نسل هېڅ قید او شرط نسته هر فرد هر قوم جمالیاتي حظ حاصلولی سې په دې شرط چې غوښتنه یې ولري.

د جمالياتي حظ ڇهه خوشحالي انسان ته ورڪول ڪيري ددي تفصيل په الفاظو ڪي سخت دي. د دغه حظ خوشالي د عامي خوشحالي نه زياته اوچته ده.

جمالياتي حظ د انسان لپاره د خوشي راورستونڪي دي دا خوشي عادي خوشي نه ده. هر شي ڪه انسان ته دغه حظ حاصل ڪي بنڪلي دي هغه ڪه هر شي وي.

د حظ په هڪله ايڊيسن وايي: ((هر هغه شي چي نوي وي عموميت ونه لري په تخيل ڪي يو قسم خوشحالي راولاڙه ڪي. ڇڪه چي روح د نامانوس تعجب نه ڊڪ ڪري. دده د تجسس تسڪين ڪوي او داسي خيال ورڪوي چي دده په ولڪه ڪي دده ناگاهونو ڇهه وو.))

ڪه مور راسو مور ته له جمال نه پرته نور شيان هم خوشي او خوشحالي بخشي ايا دا خوشي جمالياتي حظ دي؟ لڪه دوستي، دولت، شهرت، طاقت، اثرروسوخ او د خپل پلار ورور مور خور سره له مودو وروسته ليدل دا ٽول مور ته خوشحالي راڪوي خو دا يقينا جمالياتي حظ نه دي!

مور په جمالياتي حظ ڪي هغه خوشي چپ د معروض د حسنه پيدا وي حسن بللي سو او دغه د حسن خون او خوشي له دي خوشي نه پورته وي.

ارسطو د جمالياتي حظ د تعريف ڇه انڪار ڪوي او هغه د تعريف په پنجره ڪي نه قيدوي.

ارسطو وايي: ((د حسن نه چي ڪوم حظ انسان ته رسيڙي هغه د قبضي او تصرف د غوڻڻي نه وتلي دي.))

برڪلي وايي: ((هر سڙي پوهيڙي چي حسن لذت بخشي.))

مجنون گور ڪهپوري وايي: ((حسن صداقت دي او صداقت حسن دي مور ته دومره اڀتيا ده، چي هم دومره ڄانونه پوه ڪرو.))

اوس خبره داده چي ڪوم شيان جمالياتي حظ بخشي؟

هغه شيان چي په بڼه ډول متناسب وي او يو د بل سره هم رنگه وي دغه هم رنگي ذهن
کي شور جوړوي او انسان ته خوشحالي بخښي.

د شيانو توافق زموږ د خيالي ايډيال سره.

تر ټولو ستر حظ چي انسان ته حاصليري د مافوق الطبعي جمال په پلوشو سره انسان ته
پيدا کيري.

رسکن وايي: ((دا د انسان فرض دي چي د الله ج حمد بيان کړي د هغه د اطاعت په
وسيله روح خوشحاله کړي)).

يوه ټپه ده چي هغه هم د ما فوق الطبعي جمال نه د حظ ښېگڼه بيانوي:

مينه د خدای او رسول بڼه ده

دا نوري ميني بي وفا پاتې به سينه.

جلال او جمال

د جلال کليمه د لمړي ځل لپاره د عظمت او غرور په مانا لوند جاينس وکاروله.

دی په خپله مقاله کي ليکي: ((جلال د روح د عظمت سوری دی.))

د جاينس په وينا جلال د روح د عظمت او لویۍ سوری دی او د کوم شي نه چي پر انساني روح باندي د عظمت تاثير وسي دغه جلال دی .

د جلال لپاره ايډمنډ برگ هم داسي حال، چي انساني روح په داسي حالت کي واچوي چي د بل څه په هکله فکر نه سي کولای.

ايډمنډ برگ د جلال د پاره داسي تشریح ورکوي: کومه جذبه چي په فطرت کي د عظيم او جليل له کبله پيدا کيږي دغه عوامل ډير په شدت سره عمل کوي.

نو ددې نتيجه انتهايي تعجب انگيزه کيفيت وياړ يا د روح داسي کيفيت وي چي د هغه ټولي وظيفې معطلې سي او ددې سره يو څه بيره هم ورگډه وي په دې وخت کي ذهن د خپل معروض څخه داسي ډک سي چي بل شي ته ځای نه سي ورکولای. دی بيره حيرت د جسم لوی والی جلال بولي.

ايل اي ايډ وايي: بيا خو مور جلال د هغه معروض (که مصنوعي وي که فطري) خصوصيت ته ويلی سو چي د خپل لوی والي يا قوت طاقت جسامت وسعت يا لامتناهيت (د کوچنيوالي يا د لوی والي) د روغت او پر اساسيت يا محکموالي په وجه زمور جذبات په تاثير کي راولي.

دی قوت جسامت ډير کوچنيوالي يا ډير غټوالي جلال بولي مور چي کله دنکو غرونو ته گورو دلته مور ته جلال بنکاري کله چي د سمندر لایمتناهي څپې وينو مور د جلال نه خوند اخلو. زمور په يوه فلکوریکه ټپه کي وايي:

په لویو غرو د خدای نظر وي

په سر يې واورې ووروي پای يې گلونه

تاسو به هغه وخت د غرونو له جلال نه خومره خوند اخیستئ وي کله چي د غرونو هسکي څو کي د سپينو او لایتناهي واورې نه جوړ وې.

د جسم وسعت او لایتناهي والی د حسن جلال بنکارندوی وي. مور چي کله د ژمي سهار له خوبه جگ سو او د انگړ شاوخوا سیمې آن! تر هغو چي زمور د سترگو نظر لگيري د واورې سپين اندامونه په محکمه خواره وي چي د جلال ستره ننداره زمور ذهن ډکوي او د حیرت اخري حد ته رسيرو.

خو کله چي مور سترې مجسمې گورو نو زمور ذهن کي د هغوی د اندامو تراشل ارزښت نه دئ دلته زمور ذهن ته يو لایتناهي قدرت د دوی د ستر وجود نه تداعي کيري کوم چي کولای سي په خپلو مزبوتو متو ددې نړۍ د ښيرازی لپاره کار وکي او کړی يې دئ.

لارډ کیمزهم په دې اند دئ، چي ((په جلال کي د قوت نه زیات هېڅ صفت او صورت حال نه سو اضافه کولای.))

د لارډ جیمز وینا ته که راسو نو مور گورو چي انسان د ډيرو شيانو په هکله د قوت فکر کوي که مور لوی غرونه گورو هلته مور ته يو محکم او د قوت لرونکئ موجود ذهن ته راځي مور په ډيرو ځايونو کي غر د قوت سمبول بولو خوشحال بابا وايي:

د جهان ډيري خبري لور په لور توري لښکري

زړه مي نه خوځي د ځايه غر خو هسي وې کنه

دا خبره چي جلال يواځي د قوت پر رښه ولاړ دئ تر يو حده وچه خبره ده او مور د جمالیاتو په علم کي وچي خبري نه سو منلی مور که سند هواره ارته لمن گورو يو زبردست جلال وینو او يو ستر قوت ننداره کوو خو کله چي د ستورو ډک اسمان وینو مور دلته هېڅ قوت د هغه په غیره کي نه ننداره کوو خو بیا مو هم ذهن د جلال له پلوشو نه ډک وي.

زما په اند په جلال کي تر جمال جذابيت زيات دئ روح، له بيخي بل ډول حالت سره
 مخ کوي روح ته حيرت ورکوي ويړه ورکوي او يو داسي حالت سره مخ کيږي چي
 ذهن ته د جلال او د معروض د تصور نه ماسوا بل شی نه مالميري.

دا يواځي قوت نه دئ؛ چي دغه حالت روح ته بخښي بلکې لوی والی زيات کوچنيوالی
 زيروالی او

برک هم هغه خط چي خپل ملگري ريچرډ شيکلتن ته يي ليکلی وو ليکې: ماته دا ډير
 خوند راکوي چي زه د فطرت بنڪلا په لويو او خوف ناکو نظارو کي ووينم ځکه چي
 دا زړه د شانداره خيالاتو نه ډکوي او روح د ځان طرف ته را کاري.

برک د جلال لپاره حيرت، ويړه او لوی والی هغه حالتونه بولي چي د جلال له نندارې
 وروسته انسان او روح يې ور سره مخ کيږي. مور و لي د جنگ او جگړو د ځايونو د
 ليدلو څخه خوند اخلو باوجود ددې چي هلته نږيدلې کورونه غاښي غاښي ديوالونه
 سوي مځکي ماتي وني وينو؟

کيدای سي چي تاسو به جواب پيدا کړی وې ځکه همدا جلال دئ! مور گورو چي
 جان بيلي هم د خوفناکو څيزونو تر شا د جلال لاس بولې او د خوند اخستلو وسيله يې
 بولي.

جان بيلي ليکي: ((د فطرت داسي کومي منظرې دي چي زړه ته زبات رفعت او لوړوالی
 ورکوي يا جلالي جذبات پيدا کوي؟ دا د مځکي خوش منظره قطعات نه دي دا د
 گلونو څخه ډک پټي نه دي دا اباد بناړونه نه دي بلکې دا زاړه غرونه دي او په تنهایی
 کي د اوبو ډک جهيلونه دي دا اوږد عمره ځنگلونه دي او هغه ابشارونه دي چي پر لويو
 لويو ډبرو راتويږي)).

که وگورو خبره د حيرت ويري لويوالي نه هيڅ طرف ته نه ځي. مور چي کله زاړه غرونه
 وينو د عظمت تر څنگ يې يو ډول ويړه د ستروالي نه احساسوو که ابشارونه گورو

حيرت ويره او عظمت درې سره مو ذهن ډکوي او کله چي ځنگل ته ځو نو د پراخي او ويري دواړو اثر پر ذهن لويږي.

کانت هم درې ډوله جلال راپڙني: ((خوفناک، رفيع او عظيم الشان)).

خوفناک: لکه د توري شپې د ډير توروالي نه مو چي ذهن خوند او جلال ورته ورسپري. رفيع: لکه غرونه او عظيم الشان: لکه سندونه، دلته زما په اند د رفعت نه لوړ والی او د عظمت نه پراخي مراد ده.

خو خبره دلته ده چي په جلال کي د عظمت ننداره پر لويو ډبرو توپيدونکي اېشارونه دې لوی غرونه دې اسمان دې فراخ جهيلونه حيرت او ويره ده او... خو جمال ته که راسو جمال لطافت دې جمال د جينکو سره مخونه دې جمال د گلاب نرگسي پاني دې جمال د شبنم نرم څاڅکي دې توري سترگي دي مات بانه دي شنه چمنونه دي او په عموم کي که ووايو چي جلال د عظمت ننداره ده او جمال د لطافت ننداره ده ددې دپاره نصير احمد ناصر هم همداسي نظر لري.

نصير احمد ناصر ليکي: ((د حسن دوه مظاهر دي اول جمال چي د رحمت او لطافت معصومي او نزاکت نه زيږي دويم جلال چي د قوت جبروت او قهارۍ نه زيږي.))

بناغلی ناصر هم د جلال دپاره صفت قوت حيرت ويره بولي خو د جمال صفت بيا معصومي نزاکت نرمي او لطف بولي. سعيد احمد رفيق هم د جلال او جمال تاريخي سير څيرلی او وايي مخکي وختونو کي حسن دوي برخي درلودلې يوه يې لطافت وو بله يې عظمت وو دوی دلربايي د بنځو صفت بللی او عظمت يې د نارينوو دپاره کارولی.

سعيد احمد رفيق وايي: ((د لون جانس د جلال د کليمې د استعمال نه مخکي حسن پر دوه ډلو ويشل کيدئ لمړی دلربايي چي په بنځو کي وه دويم عظمت چي په نارينه و کي گڼل کيده.))

دا چي بنڃي طبعا د ناز نزاڪت او نرمي لرونڪي دې همدا لامل وو چي مخڪي وختونو
 كي د بنڃينه حسن ته دلربائي يا جمال ويل ڪيڏي او نارينه چي طبعا د غرور نه ڊڪ
 زيرو او لوي جسامت نسبت بنڃي ته لري ، نو جلال او عظمت د نارينوو دپاره مخته
 وڀل ڪيڏي.

خو ڪله ڪله بعضي نر انسانان چي لطيف او نازڪ جسم لري دوي ته هم د جمال نسبت
 ڪيري دوي د بنڃو سره تر ڏيره حده ورته والي لري .

که مور د حميد او کاظم خان شيدا نوخط گورو هغوي د جمال لرونڪي دې او هيڻ ڪله
 يي د جلال ستاينه نه ده سوې مور مخڪي يادونه وکڙه چي جمالياتو ڪي پريکنده
 پريکڙه نسته راسي چي د خوشحال نه واورو چي نوخطو ته د جمال نسبت ڪوي او
 وائي:

په سپين مخ يي تازه خط نوي ٿو ڪيري

زه به ڄان ورڃني ژغورم رورڊ دئ زاغ

يا

ما دا هسي رنگ هندو ليدلي نه وو

چه په حسن دين او زره د مسلمان وڀري

يا دا بيت

هغه تور هندو بچه به چيرته غواڙم

چي زما د زره متاع باندي گرو وه

خو هر ڇنگه ڇي يي هرڊر وائي ڇي د نارينه بنڪلا د هغه د اندامونو په شدت کي ده
څومره ڇي د نارينه اندامونه محکم او کلک وي نو جلال ورپکڻي زيڙي او حسن يي
زياتيڙي.

خوشحال هم د نارينه حسن جلال او غرور بولي او د بنڃينه بنايست نزاڪت او نرم والي
دئ زلمو ته د باز سمبول او جينکو ته د کوترې سمبول کاروي ڇي باز طبعاً مغروره او
ويڙه اچونکي دئ خو کوتره بيا نيازينه او مهربانه ده.

خوشحال بابا وائي:

عشقه ستا واري چاري اوتري دي

چه زورور يي واڙه بهتري دي

تر مرگه پوري سره نظر لري

زلمي بازونه جوني کوترې دي

آئي جي هر ڊر وائي: ((د نارينه حسن د خپلو عضويتو جذباتو په شدت سره او په
نورو جسماني حرڪاتو او خصوصياتو کي دئ.))

خوشحال بابا هم د نارينه دپاره جلال او د بنڃينه وو دپاره نزاڪت حيا حسن ڪئي.

خوشحال بابا وائي:

ميڙه ڇي توره وڪا وفالري

بنڃه ڇي حسن شرم حيا لري

نوري پڻتني ورڃني مه ڪڙه

هرڃه به بنه لري هغه ڇي دالري

همدغه خبره ونکل مان هم کوي : ((ونکل مان وايي: ښځي په جمال او نارينه په جلال
ښکلي کيږي.))

دلته يوه خبره ضرور ده چي جلال او جمال خپل ترمنځ ډير باريک تار لري چي بيلول
يې ستونزمن دي خو بيا هم وايو چي جلال لرونکي څيزونو کي حتمي نه ده چي جمال
دي هم وي.

رسکن وايي: ((دا خبره بايد ضرور و منل سي چي ډير شيان د اعلا درجي جلال لري
خو د اعلا درجي جمال نه لري)).

ددوی تر منځ يوه نه شلېدونکې رابطه ده چي هغه ذهني خوشحالي ده چي د جلال او
جمال دواړو څه ذهن ته حاصليري نو ځکه يو د بله څه په ډير دقت هم نه سو بيلولای
خو صرف يوه هڅه ده چي کوو يې.

يو بل عالم وايي: ((په صحيحو مانا جلال د جمال پر درشل پروت دئ.))

نو چي جلال د جمال پر درشل پروت دئ نو د يو بل نه يې بېلول بيخي سخته ده خو
صرف دومره ويلای سو چي د جمال او د جلال د جذبو ترمنځ لږ توپير سته .

د جلال سره ذهن دومره حيرت اخلي چي جمال يې نه سي ورکولای د جلال سره
انساني فکر ټول ډکيري د څو شېبو دپاره راسی چي د جمالياتو د يوه عالم بليټيريا وينا
ووايو.

بليټيريا ((هغه جذبه چي د جمال څخه پيدا سوې وي له هغي جذبي تته بولي چي د
جلال نه زېږېدلې وي.))

خو ونکل بيا هم د دوی توپير په جسامت سره کوي دی وايي : ((جلال لرونکي څيزونه
لوی او جمال لرونکي واړه وي جمال هوار او مهين مرتب دئ خو جلال بيا زير او بې
ترتبه دئ.))

ونڪل مان وايي: ((جلالي خيزونه په جسامت کي لوی وي جمال لرونکي ورکوتي وي
حسن هوار او مهين پکار دئ او جلال بيا زير او بي ترتيبه وي.))

شيلنگ بيا جلال داسي يو تصور بولي چي که يې په يوه واړه شي کي وگورې خو بيا به
هم د تصور ټولې دروازې تړي خو جمال که په لايتماهي کي هم وگورې بيا هم ذهن
سل په سلو نه ډکوي او بس.

شيلنگ وايي: ((جلال په متهاهي کي لامتماهي دئ او جمال په لامتماهي کي متهاهي
دئ.))

راسئ د جلال په هکله د ليوني پيلسوف غني خان اند وگورو ده جلال ته يو نظم
ليکلی.

غني خان وايي:

جلال

زه غواړم د هيرو نه مستي سره گلونه جوړ کړم

د سرو او بنکو نه سري شونډي د ژړا سرونه جوړ کړم

د خزان تياره کړم ډوبه د اميد په سمندر کي

د کنجکو نه لالونه د غلو پلونه جوړ کړم

چي دا روح مي په بنکار ووخي د رنگونو د خوبونو

که نور نه وي د تيرو زه رنگيني نورو نه جوړ کړم

چه د خشت سم زه ليواله د صحرا هره زره کښي

په زرهاوو بستانونه په لکها گلونه جوړ کړم

چه زه وړی د ارمان سم د سپرلي په سپين سبا کي

بي حسابہ ماننامونہ بي پايان غمونہ جوڙ ڪرم
 تور او سپين زما د سترگو ڪله تول ڪله تلل دي
 شپه او ورڻ زما نظر دئ ورڪول او مونتل دي
 ڪه خندا ده ڪه ٿڙا ده دا ڇيگر مشغولول دي
 ڪه وصال دئ ڪه فراق دئ خپل سرور ته گڏپدل دي
 چي زه مست سم د ڏيران سره خيسته گلونه جوڙ ڪرم
 د سرو او بنڪو نه سرې شونڊي د ٿڙا سرونه جوڙ ڪرم
 دا چي زه ڄان ته يو تخت د رنگين باده ودان ڪم
 د غلام خواري بدله د پادشاه په رنگ سرور ڪرم
 دا چي ته بي اي جانانه دا چي ستا مستي رنا ده
 دا زما مينه ارمان دئ دا زما ٿڙا خندا ده
 دملا خبري خوشي مامله زما او ستا ده
 دا داستان د لوڙي نه دئ دا قصه د عشق او سا ده
 دي زما سرور ڪي پٽ راز ستا د حسن او ڪمال دئ
 دا زما ڪمزوري سترگي ستا د خيشت جاه و جلال دئ

غني خان په دې نظم ڪي د سرو سترگو ٿڙا يادونه ڪوي دي ڪه ڇه هم دي دا هر ڇه د
 خيال او فڪر زيڙنده بولي خو ورسته وايي چي خالقه دا زما سترگي ستا د جاه او جلال
 بنڪارندويي ڪوي او ستا جاه جلال دئ.

دلته جلالت د خداي ج صفت گرڇوي او دغه صفت د الله ج دئ.

خو هر رنگ چي وي حسن دوي برخي لري جلال او جمال چي د جلال امرخېل د بېت پر مطابق چي دنيا په دوه شيانو ودانه ده چي جلال او جمال دي.

په قرآن کریم کي هم خو ځايه جلال وینو او هلته هم د جلال یادونه سوې د سورة رحمن په اخير کي د الله ج صفت په جلال سره سوی او صحيح بخاري د جلال تفسير داسي کوي يي (الجلال) ذو العظمة يعني خاوند د لويی او غرور.

د بنکلا پوهني اصطلاح کي هم هغه بنکلا چي د يو ډول لويی او غرور څه پيدا سوې وي جلال دي بنکلا پوهان وايي جمال په لطيفو اجسامو کي شتون لري او جلال په زيرو او هولناکه شيانو کي شتون لري.

خو بعضي استاذانو د جلال د پاره بنايست او د جمال دپاره د بنکلا نوم اخيستی زما په اند کومه منطقي خبره نه ده مور چي کله د غرو ننداره کوو نو وايو چي څونه بنکلی غر دي يا هم وايو څه بنايسته غر دي او که يوه جینی هم گورو بيا هم دواړه صفتونه کاروو. نو که مور د جمال د پاره يواځي بنکلا مترادفه کلمه وگرځوو او د جلال دپاره بنايست نو بايد ونه وايو چي بنايسته جینی ده يا هم بنکلی غر دي.

د جمال کلیمه د بنځي دپاره په احاديثو کي هم وینو حديث شريف دي عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((ورجل طلبته امرأة ذات منصب وجمال)). صحيح بخاري

ژباړه: او بل هغه څوک د خدای ج په رحمة کي وې چي يوه بنځه چي د جمال او منصب لرونکې ده څه د گنا غوښتنه وکي او دی يې د خدای ج د ويري پرېږدي.

يوه ورځ مي د استاذ سره د جمال په هکله موضوع ياده کړه چي د جلال او جمال بحث راغلی استاذ يو مثال راکړ چي که يوه جینی خپل حسن په نقاب کي څرگند کړي نو دا جلال دي او که همداسې بې نقابه ځان ښکاره کړي بيا جمال دي.

زما په اند کله چې يو څوک خپل حسن په پرده کي کړې يو ډول غرور په خپل حسن کوي چې دغه غرور خپله ځانته حسن دئ چې جلال ورته ويلی سو.

او کله چې بې پردې ځان ښيي نو هغه جلال ختم سو او صرف جمال پاته سو. همدا لامل دئ چې حمزه بابا وايي هغه حسن حسن مه گڼه چې عام سي.

او مور ځکه تل په نقاب کي سترگي د برېښو سترگو نه زياتي خوښوو چې جلال او جمال دواړه ملگرتيا سره کوي.

جمال د گلونو او ښکلو منظرو لطافت دئ جمال د ښايستو معشوقو نرمي زلفي دي جمال د گل پر پاسته بدن د شبنم څاڅکي دي جمال لطافت دئ ځکه خيام نيشافوري وايي:

بنگر ز صبا دامن گل چاک شده

بلبل زجمال گل طربناک شده

در سایه گل نشين که بسيار اين گل

در خاک فرو ريزد و ما خاک شده

مور چې الحمد لله مسلمانان يو او يواځي پر مادي نړۍ باندي نه يو ولاړ نو د يوې خبري سپيناوی موهم دئ.

کله چې د جلال نسبت الله ج ته وسي نو دهغه نه د الله د قهر او غلبي او لويی صفات مراد دي او کله چې د جمال نسبت وده ته وسي نو بيا ورنه لطيف او د مهربانی صفات مراد کيږي.

قبچه یا بدرنگي

رياض الحسن ليکي: ((د انساني صفات د ترقی دپاره لکه څرنگه چې د نيکي ضرورت وي هم دغه شان د بدی وجود مهم دئ د ازغي حيثيت خالي د ازغي نه دئ بلکه د گل بنکلا يې هم څو چنده کړې ده.))

دی وايي کله چې يو شی ارزښت پيدا کوي نو په خپل متضاد سره ارزښت پيدا کوي که حسن دئ د بدرنگي برکت دئ چې حسن ارزښت پيدا کړی نو څرنگه چې په جمالياتو کې د حسن بحث مهم دئ همداسې يې متضاد چې قبچه يا بدرنگي ده د اهميت وړ دئ.

نو د بدرنگي ارزښت يواځي بدرنگي نه ده بلکه لوی ارزښت يې دادئ چې د حسن ارزښت يې زيات کړی که چيرې بدرنگي شتون ونه لري نو د حسن دغه ارزښت به هيڅ کله حسن نه وای پيدا کړی او تر دې مهمه خبره لا دا ده چې شی په خپل ضد سره تر بل هر څه ښه پیژندل کيږي. مور که د خندا ارزښت منو نو تر ژړا ورسته يې منو که خوشحالي ارزښت ده د غم له برکته که ژوند ارزښت دئ د مرگ خاطر دئ همداسې هر شي ته د هغه ضد ارزښت ورکړی دئ.

کروچي هم د بدرنگي په اړه رغېدلی دئ. دی وايي: ((که چيرې د دنيا څه قبچه ورکه سي او که چرته په عالم کې ښېگڼه او خوشبختي رواج ولري نو شايد فنکار غير اخلاقي يا قنوطي جذبات پيش نه کي البته ددې پر ځای به خاموش معصوم او د خوښۍ نه ډک الفاظ وليکي.))

انسان تر ډيره حده په هنر کې خپل د تحت الشعور زخيره سوې خبرې کوي چې په شعوري توگه يې د ويلو توان نه لري نو د هنر په مرسته دغه خبرې په صيقل شوې بڼه ټولني ته وړاندي کوي نو ځکه کروچي وايي که قبچه نه وای نو هيڅ کله به پنکار يا هنرمند غير اخلاقي خبرې نه وای کړي ځکه چې قبحي به شتون نه درلودلای بلکه ليکوال او هنرمند به خاموشه او د خوښۍ ډک هنر پنځولی وای.

يو بل ليکوال د قبحي په اړه داسي وايي: ((قبحه په بنکاره ډول سره زموږ د جمالياتي تجربې يو بنکاره جز دى دا د عام سطحې خيز په شان دى پر موږ اثر نه کوي او زموږ توجه نه جلبوي او په فطري توگه سره دا د حسن متضاد دى)).

دلته که وگورو د قبحي په پېژندنه کې ليکوال بدرنگي داسي شى بولي چې يو عادي شى دى زموږ توجه نه جلبوي او موږ د هغه طرف ته ميل نه کوو خو دا زموږ د جمالياتي تجربې نه يو شى ته ميل او نه ميل ثابتېږي.

خو که پورته تعريف نور هم سره وشنو نو تعريف به يو څه نيمگړى بنکاره سي ځکه دى قبح د نه اثر لامل بولي موږ زياتي قبحي وينو چې پر موږ منفي اثر پرېږدي موږ د هغه څه کرکه کوو آن هغه طرف ته بل ځل گورو نه او آن کله کله هغه ځاى هم پرېږدو نو موږ هيڅ کله د قبحي په ليدلو بې تفاوته نه سو پاتي کيدلاى بلکې قبحه موږ متاثره کوي خو زموږ د غوښتنې خلاف تاثر اخلو.

که حسن موږ ته خوند را بخښي او لذت راکوي نو قبحه بدخوندي او بد تاثر موږ ته راکوي او موږ زموږ د غوښتنې خلاف متاثره کوي.

دا چې زموږ د جمالياتي تجربې برخه ده خو په عام ډول د جمال ضد بلل کيږي ځکه موږ وايو چې داسې بنکلی دى او دا بيا بدرنگه دى بدرنگه شى زموږ جذبات نه پاروي بنکلی شى زموږ جذبات پاروي.

کروس بدرنگي د حسن متضاد بولي او وايي: ((کوم شى چې زموږ لوړو حسياتو ته بې رنگه او بد خونده بنکاره سي هغه شى بدرنگه دى)).

ورسته ليکي: په کوم شي کې چې لږ غوندي تضاد او د ژوند نفي وي لکه شخړه کمزوري يا کمى بس بدرنگ دى.

موږ ويلای سو که په کوم شي کې جلال او جمال نه وي بدرنگه دى يعنې نه زموږ احساسات راوپاروي نه مو په ويړه کې واچوي نه قوت ولري بدرنگ دى.

په عموم کي ويلاى سو چي قبچه د حسن متضاد ده.

ڊيزوير بيا وايي: ((يو خو په عموم کي قبچه د شر او کراحت صحيح عکس دئ ورسره دا چي د حسن ارزښت څو چنده کوي.))

هغه يو شاعر وايي:

که دا بدرنگ نه وای بدرنگه

چا به نیوه د بنکولو څنگه

دا چي د بنکولو کم عزت دئ

دا د بدرنگو برکت دئ (یوه سندره)

ڊيزوير که څه هم لمړی وايي چي بدرنگي په خپل ذات کي يو بد او بدرنگه شی ده خو د بل پلوه که وگورو همدا بدرنگي ده چي د بنایست ارزښت يې زیات کړی که غم نه وي خدا ارزښت نه لري که تکلیف نه وې هوساینه ارزښت نه لري که بدرنگي نه وي نو بنڪلا ارزښت نه لري.

ونکلت قبچه د حسن ضد بولي خو دی وايي: ((کوم شي کي چي د حسن کمی وي ددې د وقوع سبب دا وي چي دغه معروض د جمالياتي معيار سره په ټکر وي يا يې فطرت د حسن د رمزو مخالف وي.))

خو فان ولف بيا هغه شی چي ((حظ رسوي بنکلی بولي او کوم چه حظ نه رسوي او ذهن کي بد خونده کیفیت جوړوي قبچه ده.))

کروچي بيا هغه شی چي معروض اظهار کي راسي حسن دئ او که اظهار ناقص وو قبچه ده. مور د کروچي خبري داسي تعبير کولای سو کوم معروض چي زمور د خيالي ايديال سره يو شی وځيچي حسن دئ او کوم شی چي بيا لږ هم زمور د ايديال سره توپير وکي قبچه ورڅه جوړېږي. چي دی وايي قبچه د نا مکمل اظهار نتیجه ده.

روزن ڪرانز بيا د حسن دپاره معيار موجود او مني يي خو ڪله چي خبره د قبحي سي نو
 د ڪوم معيار وجود نه مني مطلب داچي ڪوم داسي معيار نسته چي مور ووايو ڪه په يو
 معروض ڪي داسي صفتونه پيدا سول نو بدرنگ دي.

يو بل عالم بيا وايي: ((قبحه د حسن خلاف داسي بغاوت دي لکه چي شر د خير
 خلاف دي.))

اقبال نسيم ختيڪ وايي: (قبحه د جمالياتي حسن داسي د يو جز په حيث غير دلڪش
 دي لکه په موسيقي ڪي نا آهنگي.)

مارشل د قبحي په اڙه وايي: ((په دي هم پوهيرو چي هغه ڊير معروضات چي يو سڀري
 ته حسين دي بل ته بدرنگ يا قبيح دي.))

خو خوشحال چي يو مستانه انسان وو دي بدرنگي د عمر په زياتهدو سره بولي او يو
 لامل يي همدا بولي دي وايي:

ارتني په شال گل دي
 گل تازه بنه دي خوشحاله
 تر شل ڪاله تازه گل دي
 بده نه ده تر ديرش ڪاله
 چي تر ديرش ڪاله زياتيري
 پريواته يي دي د خياله
 ڪه درست خان زر و زيور ڪا
 سود يي ڪم دي د جماله
 زور چي بنه جمال ته گوري

بيا يې ځوان سي د وصاله

مور که په حسن کي موضوعي او معروضي نظريې وايو نو دلته هم خبره هماغسي ده
دلته حسن او قبحه د انساني فکر زېږنده او صفت بلل سوی او په خارج کي د حسن او
قبحي شتون ردوي.

يوم د قبحي او حسن دپاره خورا ښه نظر وړاندي کوي دی وايي: ((حسن روح ته
اطمينان، ارام او سکون ورکوي همداسي بيا قبحه د حسن خلاف روح ته ناکراري، درد
تکليف او غم پيدا کوي.))

پيري وايي: ((هر ايجاب سلب لري، هر شی ضد لري نو د حسن ضد قبحه ده. د قبيح
مطلب د جمالياتي حظ نه پيدا کېدل دي.))

نو خلاصه که ووايو چي قبحه د حسن ضد دی او د جمالياتو د علم يوه برخه تشکيلوي
او داسي يې په لنډ ډول تعريفوو چي کوم معروض چي د جلال او جمال حد يې انسان
کي نه کې راوينس قبحه ده.

قبحه زموږ په ټولنه کي زيات وخت د توروالي نه زېږېدلې بولي او کله چي څوک تور
وي نو بدرنگ به وي. زموږ ټولنه کي فلکلور هم د دې توروالي د قبحي په اړه ډير څه
لري.

ټپه:

ولي مي توره توره بولې

زه توره نه يم مور په ناز بللې يم.

يا

په تورو بد مه وياست خلکو

تور خو لونگ دي پاڇاهان يي بويوينه

ما فوق الطبعي حسن

د ما فوق الطبعي حسن نه هر ڇاى د الله ج حسن مراد دئ او مراد پري اوس که د الله ج د حسن په اڙه برغڀرو نو لمړى به د الله (ج) او د هغه د رسول (ص) ارشاداتو ته سر ور ښکاره کوو.

الله ج په سورة نور ايات ۳۵ کي فرمايي:

((الله نور السماوات والارض)). ژباړه: الله ج د مخکي او اسمانونو نور دئ. د همدې اياته ورسته فرمايي: ((ليس كمثله شئ)) ژباړه: دا داسي نور دئ چي د هغه غوندي هېڅ شى هم نسته. مور ددې حسن په اڙه هېڅ مثال نه سو وړاندي کولای.

دويم حديث شريف ارشاد دئ نبي کریم ص پرمايي ((الله جميل يحب الجمال)) ژباړه: الله (ج) جميل دئ او جمال خوبوي.

اوس که راسو چي دا حسن څرنگه مور ته مسرت او حظ بخښي نو د ډاکټر سراج الحق وينا د ياده نه سو ايستلی چي وايي: (د متصوفينو زړونه سترگي لري او د هغو سترگو په برکت سره دوى د باطن مشاهده کوي. د دوى زړونه بې له وزرونو پرواز کوي او د عرش تر کنارو ځان رسوي.) (۱۴:۱۳۵)

راسئ چي په دې هکله د صوفي شاعر او د پښتون ملت د لوى او ټول منلي انسان عبدالرحمن بابا رحمة الله عليه شعر را واخلو بابا وايي:

هر چي لاندي خپل وجود تر خپل قدم کږي

عرش يې لاندي تر قدم سي اسمان څه دئ

يا دا بيت:

چي په يو قدم تر عرشه پوري رسي

ما لیدلی دئ رفتار د درویشانو

راسئ چي د غیر مسلمو پوهانو نظرونه د مافوق الطبعي جمال په هکله ووايو.

مشهور يوناني عالم افلاطون وايي: (هر کله چي مور د بنکلي شي پرته د بل تر هغه زيات بنايسته سره کوو نو مور ته لمړی شی بدرنگه بنکاري یو شی د یو خاص کس دپاره بنايسته خو د بل چا دپاره به حسن نه وي نو ځکه ددې دنيا هر شی نسبي ناپايداره او غیر يقيني دئ.)

وروسته وايي: صرف حسن تصوري یو قايم بالذات شی دئ چي نه پيل او نه هم پای، نه زوال لري نه کښته کیده. دا تغیر نه مننکئ او مطلق دئ، چي په هره نقطه او هر تعلق حسن دئ. دا حسن د هرچا هرې زمانې او هر وخت لپاره حسن دئ دا د هر عیب نه پاک د خیال او فکر د سرحدونو نه وتلی دئ؛ چي نه مفهوم محض دئ نه انفرادي علم بلکې یو سرمدی حقیقت دئ.

افلاطونس بیا مافوق الطبعي جمال داسي بيانوي: مور د شيانو د حقیقت بنیاد د عقل په مرسته نه سو مالومولی بلکې د اخلاقي او عقلي وجدان په مرسته په خپل ذات کي مطلق لایتناهي زموږ په باطن کي د اگاهی یا خبر په خاطر پاتې وي ځکه زموږ او د ذات مطلق تر منځ چي څومره لري والی دئ او د متصوفانه کشش په زور دغه فاصله ختمولای سو. دی وايي الله ج خپله هم نور دئ او د حسن سرچینه هم دئ.

سیونارولا بیا وايي: ((څه وخت چي روح د الله ج د حسن نه وځلیري دغه وخت بدن ته یو الهي جمال ورکړل سي.))

شفتسبري بیا لیکي: ((د فطرت هر بنکلی شي ته د حسن ازل ت غوندي عکس ویلای سو. د کایناتو حسن حقیقي نه دئ بلکې مجازي حسن دئ او ددې مجازي حسن سرچینه ذات خداوندي دئ هغه حسن ازل دئ او دغه حسن ازل د انسان د لاس او

فکره وتلی دئ. هغه پټ هم دئ او بنکاره هم دئ هغه مور ته زیات نیژدې بنکاري خو کله چې ورنژدې کیږو دومره نوره فاصله راسه اخلي.))
خوشحال هم دغه نظریه په لږ توپیر سره بیان کړې ده دی وایي:
په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې د ډیرې پیدایي نه نا پدید سو

ونکل مان بیا وایي: ((کومو پوهانو چې د افاقي حسن په اسبابو غور کړی دئ او ددې لټون یې په مخلوقاتو کې کړی دئ؛ ددې دپاره چې حسن اعلی درک ومومي دوی حسن د مخلوقاتو د اجزاوو په ترتیب او موزونیت پسي تللي دي. خو زموږ ذهن د افاقي حسن په هکله یو تصور غیر معین پاته سوی دئ.))

دی وروسته لیکي څومره چې مور د مادیاتو څه لري کیږو هغومره زموږ فکر لوړوالی پیدا کوي بیا خالق خپل مخلوق ته په هغه اندازه کمال ورکوي.

الیس ایگزاندیر بیا وایي: ((الله ج هغه هستي ده چې ټول قدرتونه پکښې ناقابل تغیر دي.))

میراتور وایي: ((په خدای ج کې خیر او صداقت اخیري درجې ته رسیدلی دئ حتی خدای ج په خپله خیر او صداقت دئ او تر ټولو زیات حسین دئ.))

کزن وایي: ((اخلاقي حسن بهترین حسن دئ او ددې سرچینه د خاوند متعال ذات دئ.))

مور خلص داسې ویلای سو کاینات تلونکي راتلونکي دي په وخت سره د هر بنکلي شي بنکلا آن وجود یې د منځه ځي نو د هغه بنکلا به څرنگه تل پاتي سي نو ځکه یواځینی حسن چې تل پاتي او د انسان تلپاتي خوښی ورسره تړلي دې هغه حسن د متعال واحد لا شریک ذات دئ.

د الله ج حسن داسي حسن دئ چي مور يې په هکله د تصور او خيال نیلی نه سو
 ځغلولی او دومره ویلای سو چي الله ج نور علی نور دئ حسن حسن دئ ټوله بنکلا د
 هغه د کمال مظاهر ده.

اوس که د سيد علي مرتضوي نظر راواخلو چي انسان ددې دنيا څخه پردی دئ ځکه
 چي کله انسان د کایناتو په هکله په یوه گوبنه کي فکر وکي دی به حتما د غم احساس
 کوي. دغه د غم احساس مور ته د کومي کيږي؟ دی خپلي خبري داسي غزوي چي
 کله انسان له خپل اصلي ټاټوبي نه بل طرف ته ولاړ سي د تنهایی او زړه تنگون احساس
 کوي همداسي زموږ روح هم دلته پردی دئ او د خپگان د احساس سره مخ کيږي تر
 څو چي د خپل اصلي معشوق او محبوب سره یو ځای سوی نه یې، تر هغو ارام نه لري.
 کاروان صاب هم انساني روح د الله ج سره د یو قوي ارتباط په دلودلو قایل دئ.
 کاروان صیب وايي:

له سمندر سره هوسا وي په ارامه روان
 څاڅکی په نیم وجود پر مځکه وي په گرانه روان

روهي صاب بيا د انسان د زړه تنگون په اړه څه وايي. خو پر دې نه رغیږي چي انسان
 ولي دا زړه تنگون پیدا کوي؟ انسان ولي په دنيا کي داسي حالت سره مخ سي چي هغه
 نعوذ بالله يواځي د انسان تصوري برخه وي؟

اوس دغه تصوري ديوتا چي بناغلي روهي بيان ورکړی د کومي خوا نه کيږي ايا ددې
 تصوري موجود په هکله د انسان روح د وخته اړیکه او نه شلیدونکي رابطه درلودله که
 څنگه؟

روهي صیب په ادبي څیړنو کي بل ځای یو داسي اشاره کوي: کله چي د انسان لپاره پناه
 ځای ختم سي نو د خيال نړی کي د یو داسي چا تلاش کوي چي هغه د ده هره ستونزه

حل کړي اوس که مور دغه خیال حقیقت فرض نه کړو نو انسان ولې د یو بل خیال لټه نه کوي چې انسان هلته دمه وکړي؟

مور که د نورو دینونو پیروانو نظرونه هم وگورو نو دوی د خدای ج د جمال پرته جمال نیمگړی بولي حتی افلاطون چې د فکر آس یې زیات تیز او توند و دې ته تسلیم سو چې ددې نړۍ بنکلا د الله ج د جمال سیوری دی.

خو دلته دا پوښتنه راولاړیږي چې ولې انسان د هغه تصور نه سي کولای؟ نو مور دومره ویلای سو چې انسان د ممکناتو د حسن لپاره آن مکمل تصور نه سي کولای نو د متعال او حسن مطلق تصور خو تر انساني فکر لوړ دی. راسی مولانا په دې هکله څومره قوي استدلال کړی دی.

مولانا وايي:

پای استدلالیان چوین بود

پای چوین سخت بي تمکین بود

دی وایي څوک چې د الله ج د جمال او جلال په اړه استدلال او منطق کوي د هغوی پښې د لرگو دي او د لرگو نه جوړي پښې د دریدو قدرت نه لري.

تاسو راسی د کاروان صیب دا فکر وگورئ! هغه هم ټولي مجازي مینې د خدای ج د مینې سیوری بولي.

کاروان صیب وایي:

مینه د خدای مینه بيلي بيلي جامې واغوندي

چاته معشوقه سي چاته مور چاته د پلار په څېر

دا چي دانساني حسن هره برخه نيمگڙي او نسبي ده او په دنيا کي د انسانانو په نږي کي کمال مطلق شتون نه لري نو ځکه انسان د يو کامل حسن ضرورت احساسوي او دغه ضرورت د انسان بغير د خداي ج څه نه پوره کيږي نو ځکه د انسان اشد ضرورت هم همدا دئ چي د يو کامل مطلق حسن سره اړيکه او رابطه ولري چي دغه رابطه ورو ورو جوړيږي.

په وروسته کي د يو شاعر بيت چي په غير شعوري توگه ورنه يوه خبره سوې بدرگه کوو.

جوړ د ختو اور اوبو نه

ژوندي ستا د ذات په نوريم

فطري حسن

فطرت چي د صنعت مقابل لفظ دئ يعني هغه حسن چي د انساني صنعت او تخليق نه پردی وي اوس طبيعت زموږ نه راتاو شاوخوا د خدای څ مخلوقات دي چي هغوی د جلال او جمال مظاهر او ښکاره کوونکي دي.

هر موسم تجديد او تنوع دئ د مني په موسم کي د درختو ژرې پاني حسن دئ د ژمي د باران نرم څاخکي تنوع او حسن دئ د دوبي په موسم کي د ارام سيند پر غاړه د شنو ونو منځ کي د مرغیو شور تنوع او حسن دئ او د پسرلي گلان خو ټول ويني چي څرنگه د حسن مظاهر دي.

يوه ټپه ده:

جانانه خپل وطن ته راسه

شوتلې شنې دي غنم دومره دومره دينه

په پورته ټپه کي تاسو خپله ليدلای سئ چي د طبيعت حسن يعني څه.

زموږ په خوا کي هغه پی مخي ښکلي چي موږ هره ورځ وینو او زړه ورکوو دا د طبيعت حسن دئ او بس.

موږ تر ټولو مخکي د طبيعت د ښکلا په اړه باید د طبيعت د ښکلا د خالق ارشادات مطالعه کړو د ښکلا خالق په خپل سپېڅلي کتاب قرآن کریم کي د کایناتو د ښکلا په اړه داسي وايي:

لله الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِّنْ دُونِهِ مِّنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ اية

الله الذي خلق السماوات والأرض وما بينهما في ستة أيام «أولها الأحد وآخرها الجمعة» ثم استوى على العرش «هو في اللغة سرير الملك استواء يليق به» ما لكم «يا

کفار مکه» من دونه «غيره» من ولي «اسم ما بزيادة من أي ناصر» ولا شفيع «يدفع عذابه عنکم» أفلا تتذكرون «هذا فتؤمنوا

الله ج د فطرت او د طبيعت په هکله فرمايي چې الله هغه ذات دی چې اسمانونه او مخکي او د هغو په منځ کي چې کوم شيان شتون لري په شپږو ورځو کي يې پيدا کړه ورسته يې استوا پر عرش وکړه او نسته تاسولره د دې خدايه پرته بل شفيع او ولي چې ستاسو کومک وکي ايا تاسو نه پوهيری يا ستاسو نه ياديري. چې ايمان راوړی.

تفسير قرطبي د همدې ايات په تفسير کي وايي الله ج په وروستيو دوو ورځو کي د مخکي او اسمانونو پرته نور شيان پيدا کړه او جمال يې تخليق کئ.

په پورته ايات شريف کي صرف د مخلوقاتو د پيدايښت په اړه الله ج ارشاد فرمايلي دي خو که راسو په دې پسي متصل ايات کریمه ته نو د طبيعت د بنکلا انځور به وگورو او مور به پوی سو چې خدای ج چې مخلوقات پيدا کړي دي دا يې د پوره حسن او جمال سره پيدا کړي دي.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ۗ آية ٧٧ س. سجدة

الذي أحسن كل شيء خلقه «بفتح اللام فعلا ماضيا صفة وبسكونها بدل اشمال» وبدأ خلق الإنسان. «آدم» من طين »

الله ج د ځان ستاينه د جمال په پيدا کيدو سره کوي او وايي چې الله ج هغه ذات مبارکه دی چې ټول شيان يې په بنکلي او بنايسته جوړښت کي پيدا کړه هغوی ته يې جمال ور وبخښی او د انسان اول پيدايښت يې د ختي نه وکئ.

تاسو اوس د طبيعت د بنکلا او د دې بنکلا د پيدا کونکي په کمال کي فکر وکئ چې د خاورو نه يې څومره بنکلی او بنايسته صورت جوړ کړی دی.

الله ﷻ په سورة نحل کې د طبيعت بنکلا نوره هم په تفصيل سره بيان کړې ده او ورته يې وضاحت ورکړې دئ راسئ چې د سورة نحل دا څو اياتونه ولولو!

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ سورة نحل آية ٥

والأنعام «الإبل والبقر والغنم ونصبه بفعل مقدر يفسره» خلقها لكم «من جملة الناس» فيها دفء «ما تستدفئون به من الأكسية والأردية من أشعارها وأصوافها» ومنافع «من النسل والدر والركوب» ومنها تأكلون. تفسير جلالين شريف «قدم الظرف للفاصلة»

الله ج د انسان د بنايست بيان څو څو څو څو څو څو څو دئ لکه په صورت تين کې يا هم په تيرو مخکيني اياتونو کې مو وويله خو اوس دلته انسان ته د طبيعت د نورو برخو بنکلا بنايي.

او الله ﷻ هغه حيوانات چې پر څلورو پښو گرځي پيدا او تخليق کړي يې دي الله ج دا ځکه خلق کړي دي چې په دې کې د انسانانو دپاره گټې او فايدې موجودي دي او د دغو حيواناتو نه انسان خوراک کوي.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ

ولکم فيها جمال «زینة» حين تريحون «تردونها إلى مراحتها بالعشي» وحين تسرحون «تخرجونها إلى المرعى بالغداة»

الله ج د انسان جمالياتي ضرورت هم بيان کړی نه دا چې يواځي تاسو ددې حيواناتو څه مادي گټه لاس ته راوړئ بلکي دې کې ستاسو جمالياتي حظ هم څرېب کيږي هغه وخت چې ماښام يې کورونو ته راولئ يا هم سحر يې څرځايونو ته بياياست.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بِالْغَيْهِ إِلَّاٰ بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرؤُوفٌ رَّحِيمٌ

وتحمل أثقالكم «أحمالكم» إلى بلد لم تكونوا بالغيه «واصلين إليه على غير الإبل» إلا بشق الأنفس «بجهدا» إن ربكم لرؤوف رحيم «بكم حيث خلقها لكم

او تاسو پر دې حيواناتو خپل سامانونه هم وړئ د يوه ښار نه بل ښار ته چې تاسو هغه سامان بيله موشقته په خپل ځان سره نه سو رسولای بې شکه چې ستاسو رب مهربانه او بخښونکي دي.

وَالْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْحَمِيرِ لَتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

وخلق» والخيلى والبغال والحمير لتركبوها وزينة «مفعول له والتعليل بهما بتعريف النعم لا ينافي خلقها لغير ذلك كالأكل في الخيل الثابت بحديث الصحيحين» ويخلق ما لا تعلمون «من الأشياء العجيبة الغريبة

تاسو راسي د قرآن كريم اعجاز وگورئ او د جمال دې پتي برخي ته يې متوجه سئ چې الله په ترتيب سره د انسان د ذوق مطابق لومړي ښكلي حيوان چې آس دي يادوي بيا خر او بيا غاټر.

الله ﷻ فرمايي چې ما آس خر او غاټر د دې دپاره تخليق كړ چې تاسو پرې سپاره سئ او د ښكلا دپاره مي پيدا كړي دي او الله ج هغه څه پيدا كوي چې تاسو پرې نه ياست خبر.

وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ

«وعلى الله قصد السبيل «أي بيان الطريق المستقيم» ومنها «أي السبيل» جائر «حائد عن الاستقامة» ولو شاء «هدايتكم» لهداكم «إلى قصد السبيل» أجمعين «فتهتدون إليه باختيار منكم

الله ﷻ اراده لري چې تاسو ته نيکه لار وښيي نو بعضې ستاسو څخه د دې لارې څخه اوږي او که الله ﷻ اراده وکړي نو تاسو ټولو ته به هدايت وکړي.

يُنَبِّئُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

«ينبت لكم به الزرع والزيتون والنخيل والأعناب ومن كل الثمرات إن في ذلك «المذكور» آية «دالة على وحدانيته تعالى» لقوم يتفكرون «في صنعه فيؤمنون

وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ۱۴ آية

وسخر لكم» وما ذراً «خلق» لكم في الأرض «من الحيوان والنبات وغير ذلك» مختلفاً ألوانه «كأحمر وأصفر وأخضر وغيرها» إن في ذلك لآية لقوم يذكرون «يتعظون

ورسته الله ج انسان د رنگارنگی او تنوع د بنڪلا په هڪله وايي د هرڅه رنگ بيل دي چي دا يو ډول تنوع دي بيلابيل رنگونه او بيلابيل موجودات د طبعي بنڪلا ايجادونکي فکر دي.

الله ج ارشاد کړی چي او تاسو ته يې هغه څه مسخر کړي دي کوم چي الله ج د مخکي پر مخ پيدا کړي دي رنگونه يې مختلف دي بعضي سره بعضي شنه ځيني تور او ځيني يې سپين په دې کي هغه قوم ته چي څه يې ذهن کي پاتيري علامي او نبي دي.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاحِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۱۵ آية

وهو الذي سخر البحر «الله لركوبه والغوص فيه» لتأكلوا منه لحما طريا «هو السمك» وتستخرجوا منه حلية تلبسونها «هي اللؤلؤ والمرجان» وترى «تبصر» الفلك «السفن» مواخر فيه «تمخر الماء أي تشقه بجريها فيه مقبلة ومدبرة بريح واحدة» ولتبتغوا «عطف على لتأكلوا تطلبوا» من فضله «تعالى بالتجارة» ولعلكم تشكرون «الله على ذلك»

او همداسي الله ج د بحر د جلال خبره کړې او بحر يې د انسان دپاره تسخير کړی دی د بحر په منځ کي يې د انسان د مادي ضرورت چي هغه د ماهيانو تازه غوښه ده تر څنگ يې د انسان د جمالياتي حظ د خوړو بولو دپاره هلته بيلابيلي ملغلرې پيدا کړې دي او د

ڪنٽيو داسي رفتار چي د اوبو ڇپي پري ڪوي دا به نو د جلال ڪومه ننداره وي چي
انسان ور ڇه خوند وانه خلي.

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ «جبالا ثوابت» أَنْ «لا» تَمِيدَ «تتحرك» بِكُمْ «جعل
فيها» وَأَنْهَارًا «كالنيل» وَسُبُلًا «طرقا» لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ «إلى مقاصدكم

او د محڪي پر سر الله ج غرونه پيدا ڪرہ د محڪمي دپاره په هغوی د روانو چينو ننداره د
طبيعت د جمال تر ٽولو بنه ننداره ده.

راسي د طبيعت د بنڪلا په هڪله د جبران خليل جبران دوي نثري ٽوٽي وگورو!

خندا او ٿرا

زه خپل غم د نورو پر خوشحالي نه ورڪوم

او نه غوارم چي زما او بنڪي دي په خندا بدلي سي

زه غوارم چي ٿوند مي مسڪا او اوبنڪي سي

اوبنڪي مي زره پاڪوي او د ٿوند په اسرارو مي پوهوي

مسڪا مي وجود ته خوبني بخيني

زه غوارم چي په شوق مڙ سم

نه خپه ٿوند وڪم

زه غوارم چي خپل په اندرون کي ولاڙ سم

مينه وڪرم

او د جمال په هڪله د وجود لوري زياته ڪرم

ما خلگ وليدل

دوی زیات بد بخته وه
دوی په مادیاتو پسي منډي وهلي
د ماښام په راتگ سره
گلان خپلي پاني ټولي کړي
او د شوق غاړي ټيټي کړي
او کله چي سهار سي
بيا مخ د لمر و قبلې وگرځوي
د گلانو ژوند شوق او وصال دئ
ژړا او مسکا ده
د بحر اوبه بخار سي
بخار ورېځې جوړي کړي
بيا چي نرم باد راسي بيرته مخکي ته راشوه سي
او له بحر سره يو ځای سي
ورېځې د يو ځای والي او جلا والي زيری دئ
ورېځې خاندي او ژاړي
همداسي روح جسم ته راسي
په لوړو ژورو وگرځي لکه وريځ
ورسته د مرگ نسيم راسي
او هغه بيرته خپل اصل ته رد کړي

چي هغه واحد او متعال ذات دئ

يا يي د څلورو فصلونو د بنڪلا په اڙه د ده دا نثر وگورئ!

پسرلي

اې محبوبې راسه چي په غرونو کي چکر ووهو! واوري ويلي سوې دي، بيا ژوند رازرغون سوئ دئ، ژوند په غرونو او شلو کي خپور دئ راسه چي د پسرلي راتگ په لري پرتو سيمو کي ننداره او هرکلی يې ووايو، راسه چي لوږو ته وخيڄو او د شين والي نه د سيمي خوند واخلو.

گلونه لکه د درياب څگ د مځکي پر سر هوار دي، راسه چي د باران وښکي د نرگس له پانو نه وخرو، د مرغيو د اواز د موسيقي نه خوند واخلو، او د طبيعت عطر حس کړو.

راسه په دې ډبره پاس کښينو چيرته چي بنفشه راته مخامخ وي، او د ميني مچکي تبادلہ کړو.

دوبی:

راسه بنايستي هغه موسم راغلي چي کښت رسيدلی دئ، او لمر په پوره مينه خپلي پلوشي طبيعت ته شيندلي دي، راسه مځکي تر دې چي مرغی راسي او زمور مزاحمت وکړي، او ميريان د مځکي مخ ونيسي.

مينه زمور په اندرون کي ده، خپلي ذخيري مو له عناصرو پيمانه کړي دي لکه ژوند چي زمور عواطف اشغال کړي دي.

منی:

راسه اڀي گرانڀي چي د انگورو باغ ته ولاڀ سو هلته د انگورو نه په تاڪ کي اوبه ونيستږو ، وچي ميوي ٽولي ڪږو ، دگلونو پاڻي ورڙوو او بيا يي راٽولي ڪږو .

راسه چي د ڪورونو خواته ولاڀ سو ، پاڻي ڙپري سوڀ دي او باد يي بيا داسي راشوه ڪوڀ لکه مڙو گلانو ته چي ورنه ڪفن جوڙوي ، راسه ځکه مرغانو کوچ ڪڙي او د ساحل غاڙي ته تللي ، د مځڪي شور يي له ڄانه سره وڙي . د ياسمين او گلابو اوبنڪي مځڪي ته لويديلي .

ڙمي

اڀي زما د ڙوند ملگرڀي رانڙڊي سه ، او مه پڙيرده چي د واوري په سوڀ تنفس کي درنه بيل سم ، زما په خوا کي مخامخ دي خراغ ته ڪښينه ، وگوره اور لمبڀي ڪوي اور د ڙمي تر ٽولو بنه ميوه ده اڀي د ڙوند شريڪي خراغ په تيلو اوبه ڪه نزڊي دي له تنڊي نه يي ڙوند پاڻي ته ورسيري ، ڄانته يي نزڊي ڪښيرده چي زه هغه ڄه وگورم چي شپه يي ستا پڙ شديو يي انگوليڪي .

يو منگي شراب راوڙه تر ڄو د ڄواني وڙ پڪښي وڪڙو .

دروازه او ڪلڪينان وٽه ځکه د وريڄي ليدل مڀي غمجن ڪوڀي ، بناڙ ته وگوره ڄومره غلي دي .

رانڙڊي سه اور مڙڪيدونڪي دي بنايڀي سڪروتي يي مڙي سي خراغ هم ورو ورو خاموشه ڪيري او تاريخه پڙي غلبه ڪوڀي ، شرابو مي سترگي درنڀي ڪڙي دي راسره غاڙه غڙي سه مځڪي ترڊي چي خوب مي يوسي او بنڪل مڀي ڪڙه ځکه چي د واوري يخ بل هيڄ شي نه سي غلي ڪولي بيله ستا مچڪو ، اڀي گرانڀي د خوب بحر ڄومره لوي دي ، او سحر ڄومره لري دي .

جارج سنڀيانا بيا د فطرت حسن داسي بيانوي د لمر د ڊويديو په وخت کي رنگونه داسي آب او تاب لري چي توجه د ڄان طرف ته را ڪاري داسي ملاحظت او د نظر جاذبيت

لري چي نظرونه مسحور کوي او کله چي د ماښام او اسمان نور روابط هم سره يو ځای سي نو نور هم حيرت انگيزه سي.

انتوني نس ليکي: د انسان دپاره دا کتل د پايدې نه خالي نه دي چي د فطرت بيخي غير ارادي او خاموش اثرات د حسن نه خالي نه دي.

د انکرزي ژبي شاعر کالرج وايي: مور فطرت ته هغه څه ورکوي څه چي مور ورڅه اخلو.

يوبل ليکوال وايي: داسي ښکاري چي فطرت ته په يو طريقه نه يوه طريقه پر فن بری حاصل دی هغه داسي چي فطرت خپل اظهار تازه تازه کوي او دغير متوقع خوشحالی سبب کيږي.

که هر څه وي خو مور د فطرت په هره ننداره کي د جمال ننداره کوي مور د فطرت حسن هر چرته وينو هنر مند د فطرت په تقليد باندي هنر پنځوي او بيرته يې طبيعت ته وړاندي کوي.

فطرت د حسن او ښکلا تر ټولو ښه مصداق دی مور يې وينو خوند ورنه اخلو د شفق د سرو لمنو نه نيولې د غرونو جيري ډبري هم د حسن ننداره ده خالق په ټول طبيعت کي ښکلا کرلې او شنلې ده خو کله نا کله مور هغه ښکلا ځکه نه وينو چي مور ورسره عادي سوې يو او تجدد او تنوع ورڅه تللی دی.

مور ته خپل ښکلی چاپيريال ښکلی په دې نه برينبي چي مور هغه هره ورځ وينو خو که څو ورځي مور له خپل دغه چاپيرياله لري سو نو مور ته حتما د ښکلا ننداره راته پکښي برينبي.

يا که مور يوه سندره بيا بيا واورو مور ته دغه سندره بې خونده کيږي او مور ورڅه خوند نه اخلو بلکي راباندي غميري دا ځکه هغه تجدد او تنوع چي دغي سندري ته يې ښکلا بخښله هغه تجدد له منځه تللی دی او خوند يې د منځه تللی دی.

نرگيسيت يا خودي

نرگيسيت د ځان د حسن په اړه زياته مبالغه ڪول دي. هغه ڪسان چي د ورځي څو څلي په هنداره کي ځانته گوري؛ هغه ڪسان چي د ځان ستايني ډير شوق لري دوی په نرگيسيت اخته دي. نرگيسيت په بنځينه قشر کي تر نارينه زيات بنڪاري دوی په دې خوشحاله کيږي چي ستاينه يي وسي يا د ځان ستاينه وکي لکه په دې ټپه کې:

په ما د زر شيندلي نه دي

چي د لاتين په رڼا غواړي ديدنونه

دلته دا ټپه که د هرچا د خوا ويل سوې ده خو د بنځينه ذات دپاره ويل سوې او داسي بنڪاري چي دغه ټپه تر زياته حده د يو بنځينه د نرگيسيت تر ټولو بڼه مثال دئ . تاسو وگورئ چي د ټپي په دننه کي شخصيت د ځان دومره ستاينه کوي چي بايد زر ورباندي و شندل سي .

نرگيسيت د خد خواهی او انانيت حد دئ په دې حالت کي انسان په خپل حسن کي ورکيږي او د ځان نه پرته ورته هيڅ نه بنڪاري او د خپل حسن پيغور نورو ته داسي ورکوي:

چي په بنايست مي خپه کيږي

نور به د محکي خوب کوم چي زېره سمه

آن! دغه انسانان تر ځنکدن وروسته هم د خپل حسن په اړه فکر کوي او خپل حسن يي تر مرگ وروسته هم په بدرنگی نه دئ پيرزو:

زه د څلورو ورونو خور يم

زما تابوت به د ډولي په شاني ځينه

دوی خپلي جنازې د ډولۍ غوندي کوي خو يواځي دومره نه بلکه آن په لحد کي هم د خپل حسن او خمارو سترگو خيال لري:

لحد سوری که رومال راکه

په خومارو سترگو مي پريوتل گردونه

يا خپله ستاينه دومره حد ته زياته کوي چي غواړي چي هر انسان ددې مين ته ونه رسيري او تر دې ټيټ پاته سي:

د مخ په سپين کي مي سرخي ده

لکه چي واوره په گلاب شندلې وينه

دوی پر ځان مينيري او د نورو انسانانو ارزښت تر پښو لاندي کوي هغه جينکۍ چي په نرگيسيت اخته وي د خپل د ژوند له ملگري نه يواځي د ځان ستاينه غواړي اوبس لکه:

مخکي ته کوز سه خاورې بنکل که

لايق مي نه يې گرانه خدای در کړې يمه

نرگيسيت په بنځو کي تر نارينه ذات زياته ليدل کيري او په پښتو لنډيو کي يې ښه ډير مثالونه سته چي تاسو يې د يو څو لوستلو ته رابولمه.

خوشي خوارې راپسي مه کړه

د انځر گل يم په لاس نه در ځم مينه

خولگی به خاورې درله درکم

غريب سړی يې د نجونو ميره يمه

خوله به د شونډو لاندي درکم

په سپينو غاښو مي لونگ ژوولي دينه

له نرگسیت سره یوه اسطوره هم تړل سوې چې بناغلي مصطفی سالک یې یادونه کړې ده:

ښه نرگسیت ته ولې نرگسیت وايي؟ تر شاه یې اسطوره پرته ده، یوه کیسه پرته ده، وایي چې اسطوروي خیرې (نارسي سس) له ځان سره د عبادت تر کچې مینه کوله بلې خیرې (ایکو) بیا له (نارسي سس) سره بې توله مینه لرله خو (نارسي سس) یې په کیسه کې نه و. په پای کې (ایکو) په هغه جهیل کې ځان ډوب کړ چې (نارسي سس) یې په رڼو اوبو کې د خپل حسن ننداره کوله، (نارسي سس) چې وکتل (ایکو) ورکه ده نو غبر یې پرې وکړ، خو له هر لوري یې د خپل غبر انگاهه واوریده. (نارسي سس) د جهیل پر غاړه ولاړ پاتې شو او هم هلته یې سا ورکړه، د هغه تر مرگ وروسته هلته د نرگس یو گل وتوکید چې سر یې ښکته کړی و او د جهیل په اوبو کې یې د خپل حسن ننداره کوله. پر همدې بنسټ فروید د ځان مینه (نارسي سس) یانې نرگسیت وبلله.

د بنکلا په اړه د پښتو فولکلور نظر

بنکلا پوهنه یا جمالیات یو بېل علم او یو پراخه موضوع ده چې په یوه مقاله کې یې راټولول خورا ناشونی او سخت کار دی او د یو بېل علم لکه ادبیات پوره کلونه د مطالعې دپاره غواړي خو کله چې د حسن د تعریف خبره کېږي نو د پوره فن ژبه ګونګه ده او حسن نه سي تعریفولای یو عالم وایي ما شل کاله د حسن په اړه څېړنه وکړه خو اخیر په دې پوه سوم چې حسن نه تعریف کېږي، برانډ بورکیت وایي (د حسن داسي تعریف نسته چې ټول یې په یوه خوله بدرګه کي). ګویتی وایي: (حسن د تشریح وړ څیز نه دی دا خو د یو داسي څېړېدونکي، ښورېدونکي او ځلېدونکي سوري په شکل دی چې عکس یې هم د تعریف په دام کې نه راځي).

ونکل مان (د حسن اصلي سرچینه د پروید غوندي د انسان پنده غریزه بولي او حسن د هغه ځایه را بهیدونکې ویاله بولي چې نړۍ خوږوبوي) ونکل په دې اند دی چې حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څیر دی چې د چینې د منځ نه را ایستل سوې وې که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وې خو ددې اوبو قدر او قیمت زیات دی ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکي دي. دی ورپسي داسي خپلي خبرې اوږدوي: حسن د داخلي صفت په حیث په عام طور سره د ښه سره تړلی دی او داسي خیال دی چې تجزیه نه اخلي دواړو جذبو ته مور په خصوصي ډول په یو بل ځای کې غوټه ورکړې چې سرچینه یې شهوت دی. تھامس ایګونیا وایي: (د یو سړي د وجود ښایست په دې کې دی چې د هغه جسماني اجزا په خپله کې ښه تناسب سره ولري او ورسره د رنګ د بنکلا خاصیت چې هم آهنگي ده پکښي موجود وي). په دې اند کله چې په یو شي د اجزاوو تناسب منځ ته راسي نو حتما دغه شي کې د بنکلا ننداره راځي سینټ اګینستاین هم د تناسب او موزونیت څخه پرته حسن نه ویني، دی وایي: (حسن په تناسب او هماهنگۍ کې دی ځکه د هر ښکلي شي په اجزاوو کې تناسب پروت وي). سمویل الیکزنډر لیکي: (د ښکلو شیانو ښایست د دوی د اجزاوو په موزونیت او یو والي کې دی). نارولا وایي: (یوازې غټي سترګي او دنگه پزه د حسن معیار نه دی بلکه کله چې ددې اعضاوو تر منځ یو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي). فروید ادب بنکلا او هنر د انسان د ږندي غریزې یعنی شهوت څخه وبلل او ده وویل چې ادب هنر او بنکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلي.

خو حسن چي هر ډول شی دئ خو د حسن په اړه درې نظریې مشهورې نظریې موجودې دي یوه دا چي حسن د انسان په داخل کي سته چي د انسان د وجوده دباندې حسن او قبچه شتون نه لري بلکي هغه زموږ ذهن دئ چي یو شی مور ته ښکلی او بل بیا بدرنگه ښيي یوناني فیلسوفان وایي: (حسن او قبچه د یوه خیز دوه نومونه دي چي حسن د روحاني اضطراب د تسکین او د ژوند د هوساینې او ارتقا لپاره ضرور خیز دئ) دوی وایي نه حسن کوم شی دی نه قبچه یا بدرنگي، خو دویمه ډله علما بیا وایي چي حسن د انسان په ذهن او داخل پوري اړه نه لري بلکي دا په خارجي نړۍ کي موجوده ده چي یو شی ته یې نسبت کېږي، گروس وایي: (په اصطلاح کي ښکلی هغه دئ چي سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.) او دریمه ډله پوهان بیا په دې اند دي چي ښکلا نه معروضي ده نه موضوعي بلکي د دې دواړو گډه لاسته راغلې گډوله ده میا شریف وایي: (حسن د حقیقت او اظهار د امتزاج نه یو مخصوص صفت دئ.) د دغو درو واړو فلسفي نظریاتو یوه گډوله په یوه تپه کي گورو:

زما په سترگو ورته گورئ

جانان ښایسته دئ که رب زه لېونی کړمه

استاد سالک همدا خبره پر خپله فېسبوک پاڼه باندي داسي کړې ده چي په پورته تپه کي د ښکلا درې واړې نظریې را نغښتل سوي دي چي په لمړۍ نېم بيته کي وایي چي زما په سترگو ورته گورئ يعني که ستاسو په سترگو هر ډول وي خو زما په سترگو ورته گورئ خو بیا د همدې خبرې څخه اوښتې ده او وایي جانان ښایسته دئ چي په دې ډول سره د ذهني ښکلا څخه راگرځېدلې ده او ښکلا د محبوب صفت گرځوي او کله چي دغه خبره په استفهامي ډول سره کوي نو بیا یو گډه نظریه ور څخه منع ته راځي.

کله چي د دې اختلاف سر تناو وینو نو ۳۴۰ ق.م. مېلاد د ارسطو او افلاطون وخت ته ځان رسوي او د افلاطون له نظره گلان او پېغلي مري او د ښکلا ايډيا تل پاتي وي او د منعنه نه ځي بلکي پاتي کېږي نو ځکه حسن یو ايډيال يا فکر دئ خو ارسطو ويل حسن په شيانو کي دئ نه په فکر کي. خو کله چي ټوله نظريات سره یو ځای کړو نو زیات وخت یوه خبره ترې جوړېږي چي ښکلا په ذهن سره پېژندل کېږي يعني قاضي یې ذهن دئ او دغه تصور بیا د ټولني څخه منع ته راځي او ټولنه د یو شي د

ښکلا او بدرنگی عمومي تصوير لري خو بيا دغه تصوير ته هر انسان خپل فکري اند هم ور اچوي او بيا نو د دواړو نه د ذهني قضاوت دپاره يو قانون جوړ سي او په دغه قانون بيا بدرنگ او ښکلی بېلوو. مور د ښکلا په فلسفي اړخ نور هېڅ کار نه لرو بلکي مور يې په پښتو فولکلور کي د ښکلا تصور گورو چي پښتانه کوم انسانان ښکلي بولو او کوم بدرنگ بولي او د جلال او جمال سره کوم کار نه لرو ځکه چي هغه يو پراخه موضوع ده او د يوې مقالې د گنجایش وس نه دی بلکي هغه پوره پوره کتابونو ته ضرورت لري. په پښتو فولکلور کي تر ډېره حده د ښکلا معيار سپين والی دی هغه د پښتو متل دی چي سپين والی د انسان اوه عيبه ورکوي او بل د پښتو فولکلور د ښکلا دپاره د سترگو زيات انتخاب کوي او تر څنگ يې اوربل کاکل او زلفي د ښکلا دپاره يو ښه معيار بللی دی خو کله کله د دنگ قد يادونه کوي. په پښتو فولکلور کي د سترگو يادونه په بېلابېلو ښو سوی دی کله د خړو سترگو خبره وي او کله بيا تورو سترگو خلگ د کاره يستلي وي کله تور اوربل د ښکلا زېروونکی وي او کله بيا د تورو زلفو څخه بحث کېږي. راسی په لاندي فولکلوريکو موادو کي د ښکلا ستاينه وگورئ:

خپري سترگي سپينه خوله

گران دي له بوري صبرېده

ماتي سترگي مات باڼه

په سپيني نسته مړېده

سپين يې گي دی سپين يې زړه دی

سپين د سپينو په تاله دی

سترگي وړې ښې دي که غټي

وړو مين کړم غټو ورک له ملکه کړمه

ياري د دنگي جيني خوند کړي

تر پلو لاندي سړی غلی تېروينه

سپينه دي خوله سپين دي ځنځېر دی

پلار دي امير دی جيني نه دي راکوبنه

زلفي مي مه لنڊوه موري
په سر پر بکرو ونو نه کسبيني بازونه

په ٽوله پښتنه ٽولنه کي تر سترگو زيات ارزښت بل کوم ڇه ته نه ورکوي او بيا نوري کيسي دي چي د
بنڪلا په اڙه يې دوي بحث کوي چي بيا دنڱه غاڙه خوله او داسي نور خو د پښتو هر څومره فولکلور
چي لت پر لت کو نو سپين واله او تر څنگ يې بنايستي سترگي جڳه غاڙه ده چي د بنڪلاگانو د
عظمت کلاگاني په وداني وي لکه:

سترگي دي توري په څنگ گوري
د سپورمي خوري د ژوندون دي ويستمه

سترگي هوسي صراحي غاڙه
زلفي سنبل دي پر سښه مزه کوښه

په پورته ڪاڪريو او ٽپو کي وينو چي د سترگو او بنو او سپين واله او لوڙوالي صفت سوي دي او هم دا
د بنڪلا معيار بلل سوي دي چي دغه د پښتنو په سيمه کي هم همدا سي دي مور وينو چي کله سپين
سري دي چا صفت کوي نو وايي چي پلاني ښه جڳه پزه غتي غتي سترگي او تکه سپينه ده.

خو په پښتو فولکلور کي د غمڙنگو يادونه سوي ده ځکه د جغرافيه پوهانو په اند پښتانه غمڙنگه
دي نو ځکه د خپل تبيت نه مجبور وي چي غمڙنگ وستا يي خو کله کله بيا تر سپين والي او
غمڙنگي ور هاخوا ته بنڪلا هم لٽوي او خصوصا په ڪاڪريو کي د سري يادونه زياته سوي ده خو
سوروالي هم هغه سوروالي نه ښي چي بيخي تک سره وي بلکي سور سپين ښي او کله کله د
چينايانو غوندي وري سترگي ښي بولي خو هغه تصور د بنڪلا په اڙه په پښتو فولکلور کي کم دي
لکه په دي ٽپه کي:

ژر چارگل ژره څهره
ژرو پر ولنگ وموسيده

سترگي وري ښي دي که غتي
وري لا ښي دي غتي اور را لگوښه

که ڇه هم په پورته ٽپه کي په مستقيم ډول وایي وړې لا ښې دي خو په غير مستقيم ډول سره د غټو سترگو صفت کړی دئ او دغه د غټو سترگو د بنڪلا خبره کوي د بنڪلا په اړه د فولکلور په تصور کي همدومره پاتپرو او مخي ته د تللو کونښن نه کوو بلکي په دې متل چي مشت نمونه يې خروار سره عمل کوو او مور په هم دې لږو فولکلوريکو موادو بسنه کوو او خپله مقاله په خپلو دې خبرو راتولوو چي څه چي د زړه خوښ سوو بس هغه ښکلي دي او بس.

په درنښت نومانډ پوهنيار: معتصم بالله شاهد.

پایله

د جمالیاتو علم د انسان د پیدایښت سره سم پر مختللی او وخت پر وخت یې په هکله نظریې پاته سوې دي خو د مکمل علم په حیث په ۱۷مه پېړۍ کې رامنځ ته سو. جمالیات د جمال جلال بدرنگۍ او نیکو اخلاقو ښکلي فن علم دی. جمال: هغه توازن دی چې په معروض کې شتون ولري مور ته خوشحالي بخښي.

جلال: هغه معروض چې زموږ ذهن د تحیر بېرې او لویۍ څه ډکوي. جلال په لویو ویرونکو او قوت لرونکو شیانو کې وې لکه غرونه ځنگلونه ستري مجسمې دریا بونه او... خو جلال بیا په نرم او مهینو شیانو کې شتون لري لکه: جینکۍ گلان شبنم پانې چینې او ...

قبحه بیا تر یو حده عادي شی دی مور د هغه په هکله عکس العمل نه ښیو او د هغه په هکله بې تپاوته پاتېږو. قبحه زموږ ذهن ته خوښي نه بخښي قبحه بس دومره ورته کافي ده چې قبحه یا بدرنگي ده خو نه سو ویلای چې کوم لامل دی چې قبحه منځ ته راوړي او ولي یو شی بدرنگ بلل کېږي.

طبیعت د ښکلا لوی مظاهر دی او د هر طبعي شي تر شا د جمال خورا لویه کیسه پرته ده.

د چینې د سپینو اوبو په منځ کې د ماهیانو سپینې او زررزي سینې د غرونو په زیږو پېښو د راتویدونکو اوبو ننداره د سند په هواره لمن کې د څپو شور د باران د څاڅکو رواني کښتۍ د مځکي پر سر او بیا د هغې پنا کیدل د شفق سرې سترگي او د لمر غروب د محبوب په زنه کې مهین داغ د پیکي چتر نرمي گوتي او همداسي د نارینه زیږوالۍ د هغه پر مخ د بریږي ویښته او د ښځینه مخ پاک او بې ویښتو.

که طبیعت نه فوق جمال ته راسو نو دومره وایو که د جمال نسبت الله ج ته وسي ورنه د هغه د لطف صفات مراد دی او که د جلال نسبت ورته وسي نو د الله ج د قهر او جباریت صفات ورنه مرادېږي.

نرگسیت د نارینوو په اندازه د بنځو زیات مرض دئ او هغه کس چي د ورځې شل ځله
آینې ته گوري هغه په مرگسیت یا پر ځان په مینتوب اخته دئ بنځینه د نارینوو په پرتله
زیات په نرگسیت اخته دې نو ځکه وايي:

مخکي ته کوز سه خاوري بنکل که

لايق مي نه يې گرانه خدای درکړې يمه

او خپلي خبري په دې ټکو رالنډومه هر شی د جلال او جمال په شتون کي خوندور او
بيله جماله بې خونده دئ.

ماخذونه

۱: قرآن کریم. (۱۳۹۶). کندهار: صداقت کتب خانه.

۲: بخاري، محمد اسماعيل. (۱۳۹۰ هـ). صحيح البخاري. کندهار: مکتبه حبيبيه.

- ۳: بلخي، جلال الدين. (۱۳۷۸ هـ). تفسير جلالين. لاهور: مكتبه دينيه.
- ۴: دمشقي، اسماعيل ابن كثير. (۱۳۸۵ هـ). تفسير ابن كثير. لبنان: مطبة بيروت.
- ۵: بلخي، جلال الدين. (۱۳۹۶ هـ). مولوي مثنوي معنوي. لاهور: مكتبة الدينيه.
- ۶: بهار، محمد تقى. (۲۰۰۱ م). د ملك الشعرا بهار ديوان. تهران: موسسه فرهنگي، علمي، سينمايي الست فردا.
- ۷: بافقي، وحشي. (۲۰۰۱ م) ديوان وحشي بافقي. تهران: موسسه فرهنگي، هنري سينمايي الست فردا.
- ۸: بابا، عبدالرحمن. (۱۳۹۷ هـ). د عبدالرحمن بابا ديوان. پيښور: دانش خپرندويه ټولنه.
- ۹: بارگزي، حنان. (۱۳۸۸ هـ). د ميرزا حنان بارگزي ديوان. لاهور: صحاف نشراتي موسسه.
- ۱۰: خان، غني. (۱۹۸۵ م). د غني خان كليات. كابل: د نشراتو رياست.
- ۱۱: خليل، جبران. (۲۰۰۹). الدمع والابتسامة. لبنان: طباعة بيروت.
- ۱۲: خليل، جبران. (۲۰۱۱). مجموعة الجبران. لبنان: طباعة بيروت.
- ۱۳: خټك، خوشحال خان. (۱۳۹۷ هـ). د خوشحال خان ديوان. خپرندويه يې نامالومه
- ۱۴: خټك، اقبال نسيم. (۱۹۸۷ م). خوشحال او جماليات. پيښور: جدون پريس.
- ۱۵: داغر، شربل. (۲۰۰۹ م). مالجمالية. لبنان: مطبعة بيروت.
- ۱۶: درويش، دوكتور بها. (۲۰۰۲ م). فلسفة العقل عند دوناد دايدوس. اسكندريه: شركة الجلال للطباعة.
- ۱۷: روهي، محمد صديق. (۲۰۰۶ م). ادبي خيرني. پيښور: اسد دانش مطبعه.
- ۱۸: شريعتي، علي. (۲۰۱۴ م). هنر. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سينمايي الست فردا

- ۱۹: شنواری، حمزه. (۱۳۹۶ هـ). د حمزه شینواري غورچاڼ. کندهار: میوند خپرندویه ټولنه.
- ۲۰: فطر، امیره الحلیمی (۱۹۱۹ م). فلسفه الجمال. قاهره: دار المعارف.
- ۲۱: کرم، یوسف. (۲۰۰۹ م). الطبیعة و مابعد الطبیعة. قاهره: مکتبه الثقافة الدینیة.
- ۲۲: کاروان، پیر محمد. (۲۰۱۵ م). زرزري وزرې. کابل: دانش مطبعه.
- ۲۳: گنجوي، نظامي. (۲۰۰۱ م). دیوان نظامي گنجوي. تهران موسسه فرهنگي، هنري، سینمايي الست فردا.
- ۲۴: ماشيري، بیار. (۲۰۰۹ م). بم يفکر الادب. جزیران: مطبعة بيروت.
- ۲۶: نیشافوري، خیام. (۲۰۰۱). دیوان خیام نیشافوري. تهران: دارالطباعه تهران.
- ۲۷: نجیب، علي. (۲۰۰۷ م). المأ والاحلام دراسة عن الخيال والمادة. لبنان: مطبعة بيروت.
- ۲۸: یوشج، نیما. (۲۰۰۱ م). د یوشج دیوان. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سینمايي الست فردا.
- ۲۹: د پښتو فلکلور.
- ۳۰: د سالک، مصطفی. فسیوک اکاونټ.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**